

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут інноватики, природокористування та
інфраструктури
Кафедра бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу

КРАВЧУК Володимир Володимирович

**Обліково-аналітичне забезпечення управління
капіталом підприємства / Accounting and
analytical support for enterprise capital management**

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма – Бізнес-аналітика та управління
інноваційними системами

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ОБАм-22 В. В. Кравчук

Науковий керівник:
к.е.н., доцент І. В. Спільник

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри
_____ **Р. Ф. Бруханський**

ТЕРНОПІЛЬ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ І ЙОГО ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	5
1.1. Сутність капіталу та його значення у господарській діяльності.....	5
1.2. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом.....	10
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ КАПІТАЛУ.....	20
2.1. ПрАТ «Тернопільський молокозавод»: загальна характеристика, організаційно-правові засади формування та обліку його капіталу.....	20
2.2. Аналітична оцінка джерел формування, стану забезпеченості капіталом і фінансової стійкості товариства.....	25
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ.....	36
3.1. Аналіз показників обертання капіталу підприємства.....	36
3.2. Аналіз показників і чинників рентабельності капіталу.....	42
Висновки до розділу 3.....	46
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми В основі діяльності будь-якого підприємства є фінансова основа – капітал, за рахунок якої формується середовище бізнесу і необхідні для його функціонування засоби. З іншого боку, приріст капіталу, отриманого у результаті його кругообігу, визначає мету і є мотиватором самої економічної діяльності. В сучасних умовах господарювання з властивою їм складністю, невизначеністю та нестабільністю, управління капіталом, а саме його оптимальним формуванням та ефективним використанням є необхідною важливою умовою забезпечення життєздатності, конкурентоспроможності, та рентабельності діяльності. Саме тому проблема розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом, як бази для прийняття управлінських рішень, є виключно актуальною.

Використані теоретичні і законодавчо-нормативні джерела: дослідженням різних аспектів капіталу, що мають безпосередній і дотичний стосунок до порушеної проблеми, займалися мислителі стародавнього світу, зокрема Аристотель; економісти-класики, розробники економічної теорії минулих століть (Ф. Кене, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, К. Маркс), сучасні зарубіжні й українські науковці, серед яких Р. Брейлі, С. Майєрс, Ю. Брігхем, І. О. Бланк, В. М. Жук, М. Г. Чумаченко, Н. П. Лубкей, І. Й. Яремко, І. В. Спільник та інші. Однак, з огляду на актуальність проблеми та необхідність її розвитку в сучасних умовах, подальші дослідження у цій царині є важливими.

Об'єкт дослідження – обліково-аналітичне забезпечення управління капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Предмет дослідження – теоретичні й методичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення управління формуванням і використанням капіталу товариства.

Мета дослідження – висвітлення теоретичних засад, розкриття методики та внесення пропозицій щодо удосконалення управління капіталом на основі аналізу стану формування та ефективності використання капіталу ПрАТ.

Завдання, що ставляться в роботі Досягнення окресленої мети дослідження зумовлює вирішення таких послідовних завдань:

- з'ясувати сутність капіталу та його роль у господарській діяльності;
- охарактеризувати значення, мету та завдання управління капіталом;
- висвітлити основи обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом;
- здійснити загальну характеристику, організаційно-правові засади формування та обліку капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- за даними фінансової звітності здійснити аналітичну оцінку джерел формування, стану забезпеченості капіталом і фінансової стійкості товариства;
- здійснити аналіз продуктивності використання і обертання капіталу підприємства;
- проаналізувати показники і фактори зміни рентабельності капіталу;
- узагальнити результати дослідження у формі висновків і пропозицій.

Наукова новизна дослідження у критичному опрацюванні й теоретичному узагальненні наукових даних щодо сутності та ролі капіталу; обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом для росту його ефективності.

Практичне значення кваліфікаційної роботи у висвітленні методики аналізу капіталу та ефективності його використання за даними ПрАТ «Тернопільський молокозавод»; розробленні рекомендацій, що спрямовані на удосконалення аналізу капіталу товариства й підвищення рівня ефективності фінансового управління.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження у формі тез доповіді «Капітал підприємства: суть, завдання управління та аналізу» було представлено на XIV Національній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки і бізнесу», яка відбулася 14 листопада 2024 року в Західноукраїнському національному університеті.

Структура кваліфікаційної роботи: структурно робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, переліку використаних джерел

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ І ЙОГО ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Сутність капіталу та його значення у господарській діяльності

Капітал є визначальною домінантою функціонування та розвитку кожної економічної системи (як на глобальному, так і на мезо- й мікрорівнях). «Можна однозначно стверджувати, що наявність початкового капіталу є ключовим моментом на шляху до успіху заснування нового бізнесу. Значення капіталу у діяльності підприємства не обмежується лише початковим етапом його формування при утворенні підприємства – важливо започаткувати бізнес, але ще важливіше його зберегти та розвинути» [22, с.38]. Значення такої наріжної категорії економічної теорії як «капітал» визначається самим сенсом цього поняття, котре має латинську першооснову «capitalis», яка перекладається як «головний», «основний», «грунтовний», «дуже важливий» [17].

В усі часи теоретики приділяли значну увагу дослідженню сутності цього поняття. У спробах визначення єства капіталу науковці трактують його як складну, багатогранну категорію, еволюція якої зумовлена історичним процесом розвитку соціуму, рівнем розвитку його продуктивних сил і виробничих відносин, права власності, товарного виробництва й суспільного споживання, інтересів різних соціальних верств тощо [2, с. 19]. З розвитком економічної думки, удосконаленням методів аналізу об'єктивної реальності та отриманням нових висновків дещо загальне і абстрактне поняття «капітал» поступово набувало більшого конкретного змісту і почало відображати результати суспільного розвитку та інтереси власників капіталу [16].

«Представники практично всіх економічних шкіл, зокрема таких, як меркантилізм, фізіократи, класична школа політичної економії, марксистська економічна школа, неокласична економічна школа, кейнсіанство, інституціоналізм та інші, зробили неоціненний вклад в економічну науку в

цілому, й безпосередньо – у розуміння сутності категорії «капітал»» [25, с.129].

«Видатні теоретики минулого, насамперед Ф. Кене, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, зробили вагомий внесок у теорію капіталу, пов'язавши його з результатами минулої праці, процесами виробництва й обігу, заощадженням (утриманням від поточного споживання), а також визначили головні фактори виробництва, де капіталу належить провідна роль, заклали наукове підґрунтя для класифікації капіталу та дотримання певних економічних пропорцій між факторами виробництва: працею, природними ресурсами, капіталом» [25, с.132].

У своїй фундаментальній праці «Капітал. Критика політичної економії» К. Маркс глибоко проаналізував роль капіталу в процесі розширеного відтворення виробництва [29]. Видатний теоретик стверджував, що «капітал може існувати за певних соціально-економічних умов, зокрема при високорозвиненому товарному виробництві й обігу, наявності такої мотивації діяльності підприємця, як особисте збагачення, зосередженні у частини господарських агентів значної частки засобів виробництва, відсутності власних засобів виробництва в частини господарських агентів, що змушує їх найматися» [12, с. 53]. Наріжною у його баченні сутності капіталу є ідея про те, що «...капітал має одним-однісіньке життєве прагнення – прагнення самозростати, утворювати додаткову вартість, вбирати своєю сталою частиною, засобами продукції, якомога більшу кількість додаткової праці. Капітал є вмерла праця, що, як вампір, оживає, лише вбираючи в себе живу працю, і то довше живе, що більше вона її вбирає» [26, с. 176-176].

Як зазначають дослідники капіталу Л.С. Любохинець, А.В. Мейш, В.О. Касько: «У сучасній західній економічній науці капітал трактується як «блага довготривалого використання, створені людиною для виробництва інших товарів і послуг»» [24, с. 6]. Водночас, у загальнонауковому контексті «капітал – це вартість, що приносить додаткову вартість», а точніше за словами М.Г. Чумаченка це «сукупність ресурсів, факторів виробництва й обігу, необхідних для створення та реалізації товарів і послуг; матеріальні ресурси або інші цінності (кошти), накопичені у результаті виробничої чи комерційної діяльності; гроші, інвестовані в активи, що приносять дохід» [18].

І. О. Бланк зазначає, що «З позицій фінансового менеджменту капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів» [6, с. 211].

Сутність капіталу найкращим чином відображають його характеристики, відображені на рисунку 1.1.

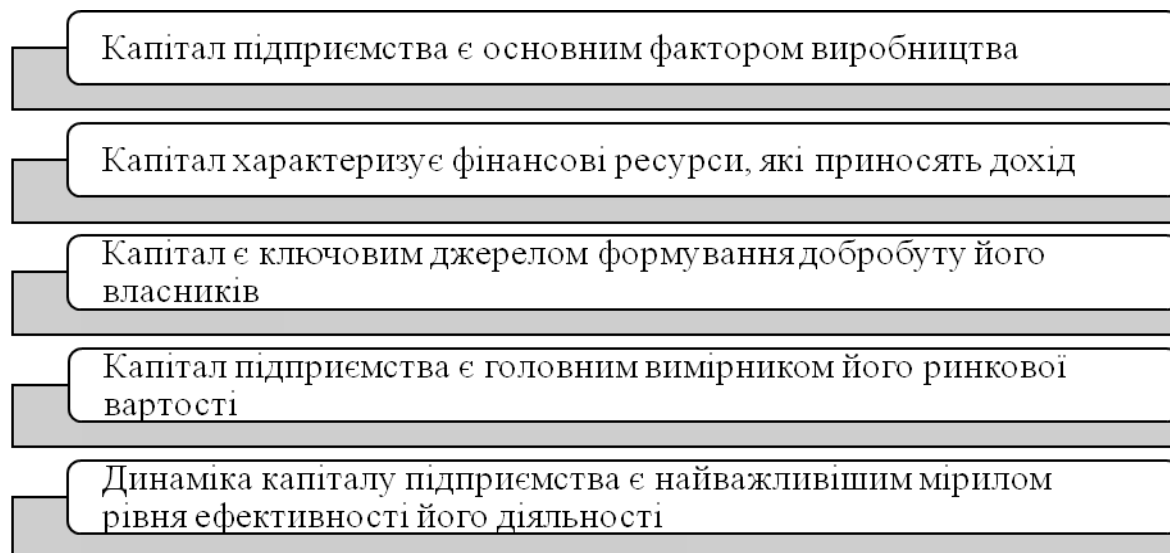

Рис. 1.1. Визначальні характеристики капіталу підприємства

Примітка. Складено за джерелом [6, с. 211-212]

Окрім багатоаспектної сутності капіталу, слід зазначити його численні форми, види і прояви. Так, наприклад, у господарській діяльності, яка пов'язана з процесом матеріального виробництва, функціонування капіталу відбувається через його постійний кругообіг, що включає стадії, пов'язані:

- з інвестування грошового капіталу у необоротні та оборотні активи для забезпечення операційної (виробничої) діяльності;
- перетворенням виробничого капіталу під впливом процесу виробництва на готову продукцію у товарній формі;
- подальшою реалізацією виробленої продукції та перетворенням її на капітал у грошовій формі.

Повний оберт капіталу складається з послідовної зміни одна за одною трьох стадій, які, своєю чергою, пов'язані з переходом його основних форм: від

грошової форми до виробничої, а відтак – до товарної, що знову замінюється грошовою формою. Водночас із видозміною форми капіталу на стадіях його обертання відбувається дискретна зміна його сукупної вартості, яку, маючи на увазі період проходження всіх стадій кругообігу капіталу, називають вартісним циклом. У процесі руху вартісним циклом підприємство у разі ефективної діяльності нарощує сукупну вартість капіталу, або ж, за результатами неефективного функціонування, втрачає її.

Під загальним поняттям «капітал підприємства» слід розрізняти значну кількість його видів, які в кожному окремому випадку можуть бути ідентифіковані за певними класифікаційними ознаками, перелік яких з різних причин не є однозначним і вичерпаним. Найбільш характерні (однак не вичерпані) класифікаційні ознаки типології капіталу наведені на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Типологія видів капіталу

Примітка. Складено автором самостійно.

Стосовно Балансу підприємства, можна виділити «дві концепції капіталу:

1. Предметно-речова, яка визначає капітал як сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей (домінанта – Актив Балансу підприємства.
2. Фінансова, яка поділяє капітал за ознакою власності або походження (домінанта – Пасив Балансу)» [20].

Окрім того, правомірним є розгляд капіталу у вузькому і широкому розумінні цього поняття.

У вузькому сенсі під капіталом розуміють суто власні фінансові ресурси (власний капітал), або джерела формування майна та боргових прав підприємства, які відображені в Балансі у 1 розділі в частині Пасиву. Або ж власний капітал – «це частина в активах підприємства, яка залишається після вирахування його зобов'язань» [34].

У широкому розумінні це поняття об'єднує усю сукупність задіяних у діяльність фінансових ресурсів, включаючи цільове фінансування, сформовані підприємством забезпечення і резерви, довгострокові та поточні зобов'язання тощо, які спрямовані на формування його активів з метою забезпечення діяльності відповідно до її мети та завдань. Виходячи із вище зазначеного, весь сенс володіння і використання капіталу полягає у забезпеченні його зростання.

Отримана за результатами кругообігу різниця між інвестованим і зрослою у вартості сумою капіталом є метою і мотиватором господарської діяльності, а її абсолютна і відносна величина стає мірилом результативності. Зростання капіталу забезпечується через його участь (роботу) у забезпеченні господарської діяльності (за її видами) та формуванні позитивного результату, отриманого як перевищення доходів над понесеними витратами.

Накопичення капіталу відбувається також внаслідок його приросту внаслідок розподілу (капіталізації) прибутку у вигляді відрахувань до резервного фонду, приєднання вільного залишку прибутку, додаткового та іншого додаткового капіталу. У випадку неефективної роботи витрати підприємства не покривають його доходів, тому діяльність є збитковою, що призводить до часткової втрати вартості, як власного, так і сукупного капіталу. Якщо ж капітал не використовується на фінансування, капіталізацію чи інвестування, або ж використовується на цілі, які не призводять до його зростання, він втрачає свої функції і перетворюється на непрацюючий (мертвий) капітал.

З огляду на важливість капіталу підприємства у його успішному функціонуванні та розвитку, у задоволеності інтересів власників щодо зростання

їхнього добробуту, забезпечення оптимального залучення капіталу та його ефективного використання є, безсумнівно, основним і найбільш відповідальним завданням фінансового управління.

1.2. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом

Успішне функціонування неможливе без дієвого механізму управління капіталом, зорієнтованого на оптимальне залучення фінансових ресурсів для релевантної реалізації підприємством своєї місії за умови забезпечення ефективності функціонування, що виражається у відповідних показниках його діяльності. «Розмір капіталу та його структурна модель мають безпосередній вплив на фінансовий стан суб'єкта господарювання, зокрема на прибутковість, рентабельність, платоспроможність, кредитоспроможність та ліквідність» [20]. А це своєю чергою впливає на зміну вартості капіталу.

На думку І. О. Бланка: «Управління капіталом – це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з оптимальним його формуванням з різноманітних джерел, а також забезпеченням ефективного його використання у різних видах господарської діяльності підприємства» [6, с. 259]. З цього випливає, що управління капіталом передбачає вирішення двох найбільш важливих і взаємозв'язаних його напрямків:

- управління формуванням капіталу (забезпечення достатнього обсягу, оптимальної структури, фінансової рівноваги, його реінвестування);
- управління використанням капіталу (оптимального інвестування у сукупні активи, раціонального співвідношення між немобільними і активами у мобільній формі, ефективного використання).

У той же час, управління формуванням капіталу передбачає такі його складові елементи, як: управління власним капіталом (його складовими) і додатковим залученням; управління довгостроковими і поточними зобов'язаннями; управління запозиченнями; управління резервами і фондами; управління ресурсами цільового фінансування тощо.

Управління використанням капіталу може стосуватися окремих видів діяльності підприємства (в операційній (основній та іншій операційній діяльності), інвестиційній діяльності (щодо реальних та фінансових інвестицій), фінансовій діяльності (щодо отримання та погашення позик, цільового фінансування тощо); управління нематеріальними активами; управління необоротними активами; управління оборотними активами (запасами, засобами в розрахунках, грошовими коштами) тощо.

Слід зазначити, що управління загалом, у т. ч. управління капіталом, є видом інтелектуальної діяльності щодо підтримання об'єкта (процесу, діяльності) в межах певних параметрів задля досягнення ним мети функціонування. З іншого боку, управління є системою або впорядкованою сукупністю її складових елементів. Структурними елементами такої системи з одного боку є суб'єкт управління (підсистема, яка активно здійснює управління процесами акумулювання, розподілу та використання фінансових ресурсів) або ж керівник чи орган фінансового управління, а з іншого – це об'єкт фінансового управлінського впливу (керована підсистема), або – зазначені процеси [48, с. 37].

Сутність управління капіталом на думку Н. П. Лубкей «можна визначити, як вплив суб'єкта управління (підприємства) на об'єкт управління (капітал) з метою найбільш ефективного його використання у процесі реалізації господарської діяльності» [21, с. 41].

Для досягнення визначеної мети діяльності (наприклад, максимізація доходу власників) перед фінансовим управлінням постають завдання:

- розроблення стратегії формування і використання капіталу;
- виявлення потреби підприємства у фінансових ресурсах з метою забезпечення нормального функціонування господарської діяльності за її видами та напрямками;
- пошук раціональних варіантів залучення фінансових ресурсів і їхня мобілізація із внутрішніх і зовнішніх джерел;

- забезпечення прийняттого рівня фінансової стійкості підприємства, підтримання оптимальної структури, середньозваженої вартості капіталу, мінімізація рівня фінансових ризиків;
- інвестування акумульованих ресурсів у складові активів, підтримання оптимальної їхньої структури задля достатнього рівня ліквідності активів, рентабельності діяльності та обертання капіталу;
- підтримання необхідної збалансованості і забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства у процесі його розвитку;
- зростання ринкової вартості капіталу підприємства.

Управління капіталом підприємства полягає у фінансових відносинах на рівні підприємства та із зовнішнім оточенням з використанням фінансових інструментів за допомогою фінансових методів. Взаємозв'язок основних елементів структури управління капіталом подано на рисунку 1.3.

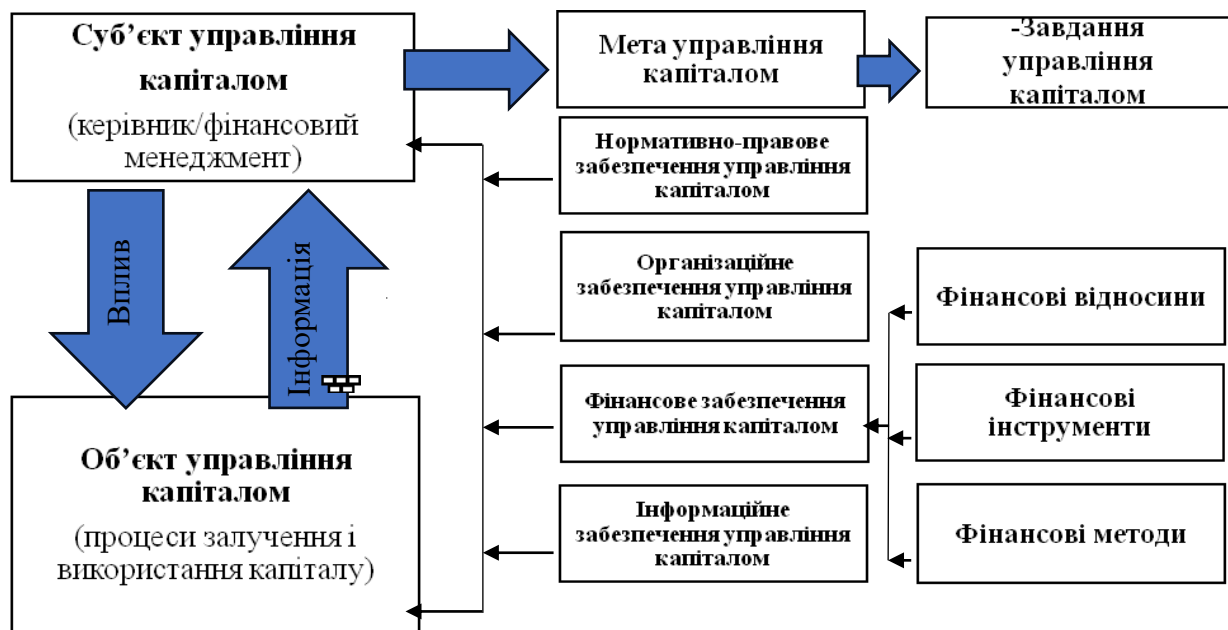

Рис. 1.3. Структура системи управління капіталом підприємства
Примітка. Складено автором самостійно.

Управління капіталом здійснюється із застосуванням певних принципів:

- науковість та обґрунтованість методів, форм й засобів у відповідності з сучасною науковою теорією, передовими розробками і практичними напрацюваннями;

- орієнтованість на досягнення стратегічних цілей підприємства і перспектив його розвитку;
- врахування вартості та оцінки доцільності залучення капіталу;
- мінімізації витрат на його формування з різних джерел;
- узгодженості (збалансованості) активів з обсягами капіталу для їх формування;
- адаптивності, тобто здатності механізму управління капіталом розвиватися й удосконалюватися під впливом різноманітних явищ;
- варіативності управлінських рішень і оптимальності у підходах при обґрунтуванні вибору варіантів їх прийняття.

Управління капіталом є невід’ємною складовою фінансового управління підприємством в цілому і безпосередньо узгоджується з розробленою ним стратегією і тактикою (агресивною, поміркованою, консервативною). За часовими горизонтами воно повинно передбачати систему розроблених заходів, як на віддалену перспективу, так і на поточний період, а також виявляти певну гнучкість у питаннях, що вимагають оперативного втручання з метою недопущення небажаних сценаріїв перебігу подій.

Як зазначають К. Ларіонова і Г. Капінос, «Стратегія управління капіталом підприємства являє собою комплекс управлінських підходів, рішень, заходів, які спрямовані на формування та використання капіталу у обсягах, які забезпечують розвиток підприємства. Потреба у розробці та реалізації такої стратегії пояснюється тим, що від достатності власного та залученого капіталу підприємства в цілому залежить, чи зможе воно ефективно продовжувати на ринку власну діяльність, що підкреслює стратегічний аспект основної мети формування капіталу суб’єкта господарювання» [21, с. 153].

Основна мета керівництва в управлінні капіталом – забезпечити безперервність діяльності з метою максимізації прибутку, а також для фінансування необхідних витрат та реалізації стратегії розвитку. Керівництво фірми здійснює коригування структури капіталу (співвідношення її елементів) відповідно до змін у зовнішньому середовищі, тенденціях на ринку задля

досягнення завдань, передбачених стратегією розвитку. Воно повноважне коригувати суму розподілу між учасниками, погоджувати додаткові внески власників, вдаватися до взяття або погашення кредитів і позик.

Управління капіталом неможливе без врахування дії об'єктивних і суб'єктивних важелів фінансового впливу: чинна податкова система і ставки оподаткування; відсоткові ставки за користування позиковим капіталом і умови кредитування; рівень інфляції; динаміка курсу валют і фондового ринку; амортизаційна політика; політика розподілу прибутку; дивідендна політика; політика резервування капіталу; емісійна політика та сума емісійних витрат.

Процес управління капіталом підприємства здійснюється на підставі таких важливих його складових як: нормативно-правове забезпечення; організаційне забезпечення; фінансове забезпечення; інформаційне (у тому числі обліково-аналітичне) забезпечення.

Під нормативно-правовим забезпеченням управління капіталом розуміють сукупність законодавчих та нормативних актів, які регламентують правове поле його здійснення: закони, кодекси, укази, постанови, накази і розпорядження центральних органів влади, міністерств і відомств, стандарти, нормативи, інструкції, рекомендації, методичні вказівки тощо, які обов'язкові для виконання.

Організаційне забезпечення управління – це сукупність структур (ланок управління) і регламентів (положень, інструкцій, наказів, кваліфікаційних вимог та інших документів, що визначають організаційну структуру системи та її взаємодію з комплексом засобів), за допомогою яких створюються умови для функціонування системи на відповідному рівні та налагодження зв'язків між елементами цієї системи. Це взаємопов'язана сукупність функціональних служб і підрозділів системи управління підприємства, які забезпечують розробку і ухвалення рішень з приводу формування і використання капіталу.

Фінансове забезпечення управління капіталом – це сукупність джерел і форм фінансування діяльності, які використовуються у процесі залучення та використання фінансових ресурсів. У фінансовому забезпеченні реалізуються конкретні прояви фінансової сфери, такі як фінансові інструменти (угоди, за

якими збільшуються фінансові активи одного підприємства і фінансові зобов'язання іншого) та фінансові методи (самофінансування, інвестування, кредитування, емісія, лізинг, оренда, факторинг, заставні операції, трансфертні операції, трастові операції, страхування, акціонерне, венчурне, бюджетне та змішане фінансування), як форми залучення власних і сторонніх фінансових ресурсів для формування капіталу та його подальше поповнення відповідно до визначених мети і завдань на віддалену перспективу, а також під реалізацію поточних завдань.

Інформаційне забезпечення управління капіталом зумовлене тим, що завдяки сформованій системі інформації та її доцільному використанні підвищується рівень таких його функцій, як: планування (прогнозування), фінансовий контроль, регулювання фінансової діяльності, а також контроль за виконанням прийнятих рішень та оцінка їх ефективності.

Управління капіталом передбачає контроль за перебігом процесів у системі та впливі керуючої підсистем на керовану, яка потребує повсякчасного регулювання, котре здійснюється через реалізацію керівних рішень, вироблених на основі аналізу інформації про сам об'єкт і його стан, зміни, котрі відбуваються у ньому та середовищі, яке його оточує тощо.

Такий вплив здійснюється перманентно, а тому раціональні варіанти розв'язання проблем можуть бути необхідними у будь-який, наперед невідомий, момент часу. Це означає, що інформаційне забезпечення управління повинне перебувати у стані неперервної готовності для вироблення нових актуальних рішень. Для вироблення варіантів рішень необхідно володіти даними, які можуть бути одержані завдяки спостереженню за фактами, фіксуванню, збереженню, накопиченню таких даних, опрацюванню й перетворенню їх на попередньо підготовану і опрацьовану інформацію, як основу для прийняття управлінського рішення. Відповідно до принципів управління капіталом ухваленню остаточного варіанта управлінського рішення передують розгляд альтернативних його варіантів з елементами прогнозування їхніх можливих наслідків задля вибору найбільш доречного для певних умов. Це своєю чергою актуалізує необхідність

налагодження відповідного інформаційного забезпечення управління капіталом, під яким слід розуміти певну підсистему, яка відповідає визначеним цілям такого управління, здатну забезпечувати процес прийняття рішень необхідними і достатніми інформаційними ресурсами, а саме усієї актуальної й доступної інформації, сформованої у системі обліку та звітності як самого підприємства, так і широкого кола даних про стан і динаміку зовнішнього стосовно підприємства середовища, котрі відповідним чином опрацьовані та підготовані як варіанти рішень, що передбачають різні сценарії перебігу подій. З огляду на переважання у такій інформації даних обліково-звітнього характеру та аналітичних викладок, таку підсистему називають обліково-аналітичним забезпеченням управління.

І. Й. Яремко стверджує: «Незалежно від термінологічного наповнення ця система розглядається на рівні побудови взаємодії конкретно виражених у назві її структурних складових – «обліково-аналітичне» і «забезпечення». При цьому поняття «забезпечення» споріднюється з «інформаційним базисом», необхідним для ціле орієнтованої системи управління (об'єкта, процесу). Складова «обліково-аналітичне» розглядається як вид (контент) економічної інформації; «обліково-аналітичний механізм» конкретизує взаємодію складових у цій системі» [49].

Схематично структуру обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом подано нами на рисунку 1.4. Із наведеного на рисунку видно, що прийняття певного рішення щодо управління капіталом здійснюється на основі розгляду і порівняння запропонованих альтернативних його варіантів за результатами аналітичних викладок. Тобто кожному управлінському рішенням передуює аналітична робота над обліково-звітною, внутрішньою інформацією необлікового характеру, з врахуванням планових і прогнозних показників, результатів фінансового контролю та внутрішнього аудиту щодо його доцільності та ефективності.

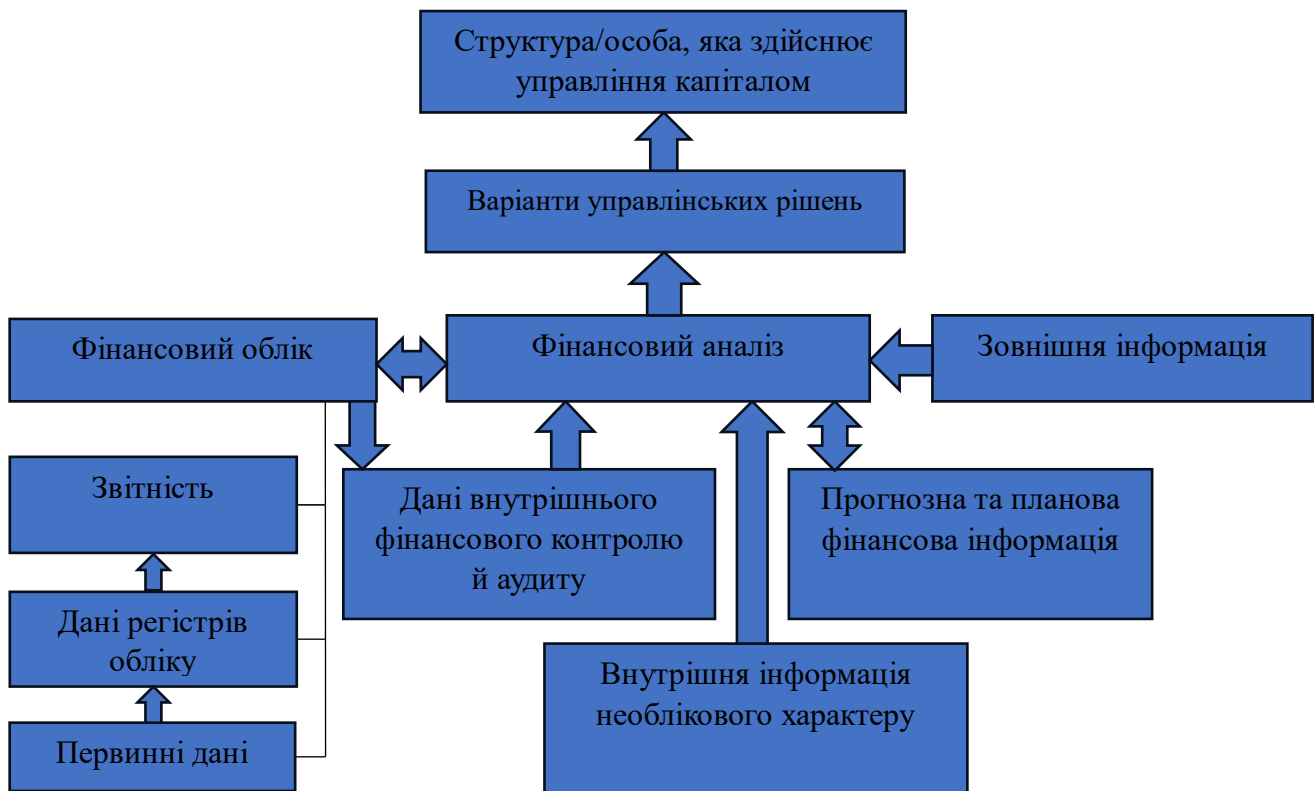

Рис. 1.4. Схема обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом
Примітка. Складено автором самостійно.

Окрему важливу роль відіграють дані, які формуються поза умовним контуром суб'єкта господарювання (макроекономічна ситуація; рівень інфляції; інвестиційний клімат; стан і тенденції на ринках інвестиційного та позикового капіталу; динаміка курсу валюти; перспективи розвитку галузі та рівень конкуренції на організованому локальному і глобальному товарному ринку; зміни у податковій та митній політиці, страхових послугах; ступінь систематичного фінансового ризику тощо). З огляду на вплив цих різноманітних і важливих аспектів на здійснення доленосного для розвитку підприємства вибору доцільного варіанту рішення щодо залучення капіталу (обсягів, форми, джерел, структури та його ціни), роль зовнішньої інформації є надзвичайною. Отже, внутрішня логіка обліково-аналітичного забезпечення управління передбачає, що його основним ресурсом є інформація, яка формується в обліковому полі й спрямовується в напрямку від первинних облікових даних, як базової інформації облікової системи, до агрегованої інформації у реєстрах аналітичного і синтетичного

обліку, а відтак, – у даних фінансової звітності (як результатної облікової інформації).

Фінансова звітність, яка є узагальненою і наочною формою представлення інформації про фінансові показники діяльності підприємства за аналізований період, своєю чергою є визначальним інформаційним ресурсом даних для проведення фінансового аналізу. У такий спосіб фінансова звітність є сполучною ланкою між обліковим і аналітичним забезпеченням управління, роль якої – у реалізації функціонального призначення обліку й аналізу – слугувати підґрунтям для ефективного управління. Отже, завдяки обліку і звітності керівник бачить наочну картину своєї діяльності та змін, що у ній відбуваються, а завдяки аналізу він краще розуміє яким чином це позначиться на подальшій діяльності та які дії потрібно здійснити, щоб виправити існуючі недоліки, підсилити дію позитивних чинників та забезпечити найбільш оптимальний режим функціонування об'єкта.

Що стосується фінансового аналізу, то інформація, яку він використовує є єдиним його споживаним ресурсом і, у той же час, є його єдиним результатом, але вже у новій якості змісту.

Автори А. Г. Загородній та Г. О. Партин обліково-аналітичну систему подають як «складну інформаційну систему, що об'єднує три підсистеми, а саме облікового забезпечення, аналітичного забезпечення та інформаційну підсистему функціональних сфер діяльності підприємства» [15]. Безперечно, підтримання інформаційного фонду в актуальному стані є неможливим без сучасної обчислювальної техніки та спеціального програмного забезпечення, завдяки яким відбувається фіксація, накопичення, зберігання, агрегування інформації, її різнобічне опрацювання, швидкий пошук і доступ, а також візуалізація даних. Завдяки підключенню керівників до внутрішньої мережі вони отримують інформацію у режимі реального часу, а доступ до ресурсів Інтернет спрощує отримання значного обсягу різноманітної зовнішньої інформації у відповідь на коректним чином сформульований запит користувача.

Висновки до розділу 1

1. Капітал підприємства є надважливою економічною категорією, яка окреслює систему фінансових відносин з приводу формування і використання його фінансових ресурсів.

2. Основною сутнісною характеристикою капіталу у загальнонауковому аспекті є його здатність до самозростання, тобто приносити певний додатковий дохід. Нарощення вкладеного у діяльність капіталу відбувається через кругообіг у процесі економічної діяльності, який полягає у послідовному його переході стадіями обігу (грошова – виробнича – товарна – грошова), при чому вихідна і заключна точки цього оберту відрізняються на певну вартісну величину.

3. Управління капіталом є цілеспрямованою інтелектуальною діяльністю, сенс якої полягає у керуючому впливі на процеси, які відбуваються у ході формування і використання капіталу з метою підтримання її у межах певних параметрів відповідно до наперед визначеної мети і завдань підприємства.

4. У той же час управління капіталом є системою, або сукупністю таких елементів як: суб'єкт і об'єкт управління; нормативно-правове забезпечення; організаційне забезпечення; фінансове забезпечення (відносини, інструменти і методи); інформаційне (у тому числі обліково-аналітичне) забезпечення, які взаємодіють за певними принципами задля реалізації поставленої мети.

5. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом є визначальною складовою інформаційного забезпечення загалом, яка покликана сприяти підготовці варіантів управлінських рішень на основі всього спектру доступної інформації про стан об'єкта та його зовнішнього середовища. Його складовими елементами є: дані первинного обліку, аналітичних і синтетичних регістрів, показники фінансової звітності; інформація з внутрішніх джерел необлікового характеру; фінансових планів та прогнозів; матеріали внутрішнього фінансового контролю і аудиту; доречна для аналізу інформація зовнішнього походження.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ КАПІТАЛУ

2.1. ПрАТ «Тернопільський молокозавод»: загальна характеристика, організаційно-правові засади формування та обліку його капіталу

Тему кваліфікаційної роботи висвітимо на прикладі Приватного акціонерного товариство «Тернопільський молокозавод» (далі ПрАТ).

Свою діяльність підприємство розпочало у 1957 р. як Тернопільський міський молокозавод. Про масштаби зростання і розвиток підприємства свідчить той факт, що у 70-тих роках минулого століття його потужності дозволяли переробляти близько 300 тон молока на день.

У 2000 р. шляхом приватизації на базі потужностей підприємства було створено Закрите акціонерне товариство «Тернопільський молокозавод», яке у 2011 р. було перетворене на ПрАТ «Тернопільський молокозавод». «У результаті поетапної реконструкції нині виробничі потужності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» дають змогу переробляти близько 400 тон молока на день» [wk].

Уся продукція, яку виробляє підприємство, об'єднана під відомою в Україні торгівельною маркою «Молокія». Асортимент ПрАТ є широким і нараховує понад 80 найменувань продукції у таких укрупнених категоріях як: молоко; кефір; сметана; кисломолочний сир; йогурт; вершкове масло; казеїн. Завдяки цьому охоплено різні сегменти ринку і задовольняються багатоманітні запити споживачів. Продукція торговельної марки «Молокія» славиться своєю високою якістю. Підприємство інвестує чималі кошти в новітні технології виробництва та пакування (Tetra Pak), а також налагодило суворий контроль якості сировини та готової продукції.

У 2023 р. товариством було вироблено 63,8 тис. тон готової продукції. Детальніше обсяги виробництва і вартість виробленої продукції за основними її категоріями продемонструємо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Обсяги і вартість основних категорій виробленої продукції у 2023 р.

Категорія продукції	Кількість виробленої продукції, тис. тон	у % до підсумку	Вартість виробленої продукції, млн. грн	у % до підсумку
Молоко	21,6	33,86	587,5	14,30
Кефір	13,5	21,16	403,5	9,82
Сметана	9,5	14,89	712,8	17,34
Йогурт	9,5	14,89	490,4	11,93
Сир кисломолочний	3	4,70	323,5	7,87
<i>Разом цільномолочної продукції</i>	<i>57,1</i>	<i>89,49</i>	<i>2 517,7</i>	<i>61,26</i>
Масло	4,1	6,43	897,4	21,84
Казеїн	2,6	4,08	694,6	16,90
Усього	63,8	100,00	4109,7	100,00

З даних таблиці, видно, що за випуском продукції у натуральному вираженні першість належить групі категорій продукції під загальною назвою «Цільномолочна продукція», яка становить 57,1 тони, або біля 90 % від загального випуску, у вартісній оцінці результати цієї групи становлять 2 517,7 млн. грн., або понад 61 %. Дві інші позиції: «масло» (відповідно – 4,1 тис. тон, або 6, 43 % у натуральному вираженні та 897, 4 млн. грн. і 21,84 % у вартісному вираженні) та «казеїн» (2,6 тис. тон і 4,08 % у натуральному вираженні та 694,6 тис. тон і 16,90 у вартісному). За обсягом виробленої продукції у натуральному вимірі першість належить категорії «молоко», обсяг виробництва якого становить 21,6 тис. тон, або 33,8 % від загальної кількості, а за показником виробленої продукції у вартісному вираженні лідирує позиція «масло», якої вироблено на 897,4 млн. грн. тон, або 21, 84 %. Такі суттєві розбіжності у структурі кількісних і вартісних показників зумовлені впливом цінового чинника. Так, середня ціна 1 тони виробленого молока становить 29,2 млн. грн., такої ж кількості масла – 218,9 млн. грн., а казеїну – 267,8 млн. грн.

На сьогодні підприємство входить до десятки найбільших виробників у молокопереробній галузі та посідає лідерські позиції щодо виробництва казеїну. Як зазначається у Звіті про управління ПрАТ за 2023 р., на підприємстві у 2024 р. заплановано ввести в експлуатацію новий корпус із виробництва сухих молокопродуктів за новими технологіями, за рахунок чого зросте обсяг переробки сирого молока, що уможливить досягнення поставленої підприємством цілі – потрапити до п'ятірки найбільших виробників молока в Україні.

«З метою забезпечення достатнього обсягу молока як сировини Товариство заключило договори із 43 господарствами в 7 областях України. Незначна частка молока-сировини також надходить від домогосподарств. У структурі молочної сировини за звітний рік «фермерське молоко» складає 99,9%, молоко «від населення» -0,1%».

Вибір ринків збуту та логістика ПрАТ зумовлені тим, що продукція підприємства має короткі терміни зберігання. А тому доречно реалізовувати свою продукцію у сусідніх до Тернопільської областях. У локальних точках регіону створені філії торговельної марки (загалом 18 філій), на яких встановлене спеціальне холодильне обладнання, організовано складські приміщення, зосереджено транспортні засоби і персонал забезпечення. У такий спосіб доставка товарів у кожен регіон здійснюється щоденно і споживачі завжди отримують свіжу продукцію. Основними ринками збуту підприємства є такі відомі торговельні мережі, як ТОВ «Фоззі-Фуд» (Сільпо), ТОВ «АТБ», ТОВ «Новус Україна» та інші, а також товариство сформувало власну мережу торгівлі. До того ж, продукція підприємства представлена в усіх регіонах України (окрім окупованих територій), а також підприємство здійснює експорт солодковершкового масла та казеїну до країн Європи, Азії, Америки та Африки. Сума експорту продукції підприємства склала у 2023 р. 717,6 млн. грн., що становить 17,8% від загальної суми отриманого чистого доходу від реалізації.

На перспективу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» передбачає розширити базу покупців, запровадити нові види продукції. Колектив ставить перед собою амбітні цілі: стати брендом № 5 в Україні; виробляти безпечні

продукти з якісної сировини за особливими технологіями на новітньому обладнанні у зручному пакуванні з використанням найкращої сировини у співпраці з виробниками свіжого молока; сформувати кваліфіковану злагоджену команду.

За своєю організаційно-правовою формою підприємство є Приватним акціонерним товариством, тобто юридична форма його організації характеризується наявністю акціонерного капіталу та обмеженою можливістю продажу акцій. Підприємство діє на підставі Статуту акціонерного товариства, який визначає основні правила діяльності, права та обов'язки акціонерів, відповідно до Закону України [31]. Як зазначається у Статуті, метою створення довгострокової сталої цінності товариства є: «Здійснення підприємницької діяльності для одержання прибутку в інтересах акціонерів, зростання ринкової вартості акцій, отримання акціонерами дивідендів, виготовлення високоякісних молочних продуктів»[28]. Акції товариства знаходяться у володінні обмеженого кола акціонерів (7 осіб) і не розміщуються на відкритому ринку цінних паперів, а обмін акціями можливий лише в межах цього обмеженого кола інвесторів. Акціонери товариства (співвласники) не несуть особистої відповідальності за зобов'язаннями підприємства, а обмежені лише своїм внеском до статутного капіталу. Вони мають право участі і голосування на загальних акціонерних зборах та на отримання доходу власника у формі дивідендів. Управління акціонерним товариством здійснюється через такі органи, як: загальні збори акціонерів; правління (виконавчий орган товариства); наглядова рада; ревізійна комісія (контролюючий орган). Найвищим органом управління товариства є збори акціонерів. Організаційна структура управління ПрАТ є ієрархією, яка складається з 4 рівнів:

- вищий рівень управління (наглядова рада, правління);
- середній рівень (керівники самостійних структурних одиниць);
- первинний рівень управління (керівники первинної ланки);
- рівень виконавців.

За даними звітності за 2023 р. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» належить до категорії великих підприємств (чисельність персоналу - 1 184 особи, дохід від реалізації продукції складає 4 млрд. 109,7 млн. грн., а середньорічна балансова вартість активів – 1 млрд. 421 млн. грн.) і має статус підприємства, що становить суспільний інтерес. ПрАТ не отримує державних замовлень і користується податковими пільгами. Розмір власного капіталу ПрАТ відповідає вимогам законодавства. Фінансування здійснюється за рахунок власних (прибуток і амортизація) та позикових коштів (у формі банківських кредитів).

Зміст аудиторського висновку свідчить про виконання приватним акціонерним товариством вимог законодавства щодо процедури оприлюднення емітентом інформації про результати діяльності та коректне відображення даних у системі обліку і звітності, у тому числі щодо пов'язаних з формуванням капіталу господарських операцій. Працівники облікових служб товариства здійснюють обґрунтований вибір та послідовне застосування належних принципів обліку, налагоджують діяльність облікової системи, котра дозволяє підготувати з достатнім ступенем точності у будь-який момент інформацію про діяльність підприємства та забезпечити її відповідність чинним вимогам. З грудня 2019 р. підприємство перейшло на ведення обліку і формування звітності за міжнародними стандартами, яке узгоджується з вітчизняними вимогами.

Найбільш суттєвими чинниками впливу на діяльність ПрАТ є складна макроекономічна ситуація; триваючий воєнний стан; нестабільність сировинних, товарних, валютних ринків і ринків капіталу; низька економічна активність працездатного населення і брак кваліфікованих працівників; несприятливий інвестиційний клімат; інфляційні процеси; зміни в податковій політиці; низька платоспроможність партнерів і покупців; накопичення невирішених соціальних проблем; загрози руйнування і знищення майна та інші форс-мажорні події.

2.2. Аналітична оцінка джерел формування, стану забезпеченості капіталом і фінансової стійкості товариства

За даними звітності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за ряд років, оприлюдненими на офіційному сайті, скориставшись прийомами аналізу (вертикального, горизонтального, коефіцієнтного, факторного тощо), дослідимо його фінансові показники. Насамперед, у ході аналізу з'ясуємо обсяг і динаміку капіталу Товариства як загальну суму джерел фінансування діяльності підприємства, а також місце у ньому власного капіталу у 2023 р. в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Джерела фінансування ПрАТ у 2023 р.

тис. грн.

Показники	01.01.2023р.	31.12.2023р.	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Власний капітал	625 146	738 338	113 192	18,11
у % до сукупних джерел капіталу	49,07	47,09	- 1,98	- 0,04
Сукупні джерела фінансування	1 273 995	1 568 016	294 021	23,08

Вартість сукупних джерел, що задіяні для фінансування діяльності ПрАТ, зросла на 294 021 тис. грн., або на 23,08%, що свідчить про поліпшення фінансових можливостей товариства, у той час, як сума власного капіталу теж збільшилася на 113 192 тис. грн., або на 18,11%, тобто різниця у відсотковій зміні цих показників дає підстави стверджувати, що у сукупних джерелах капіталу зростає частка зовнішнього фінансування.

Що стосується частки власного капіталу у сукупних джерелах, то хоч вона перебуває на рівні, який не суттєво відрізняється від рекомендованого значення (не менше, ніж 50%), але, все ж, є дещо нижчою від нормативу, причому значення ролі власного капіталу у фінансуванні діяльності протягом 2023 р. знизилося на 1, 8%. Відобразимо динаміку і структуру загального обсягу фінансових ресурсів підприємства протягом 2019 – 20243 рр. у вигляді діаграми на рисунку 2.1.

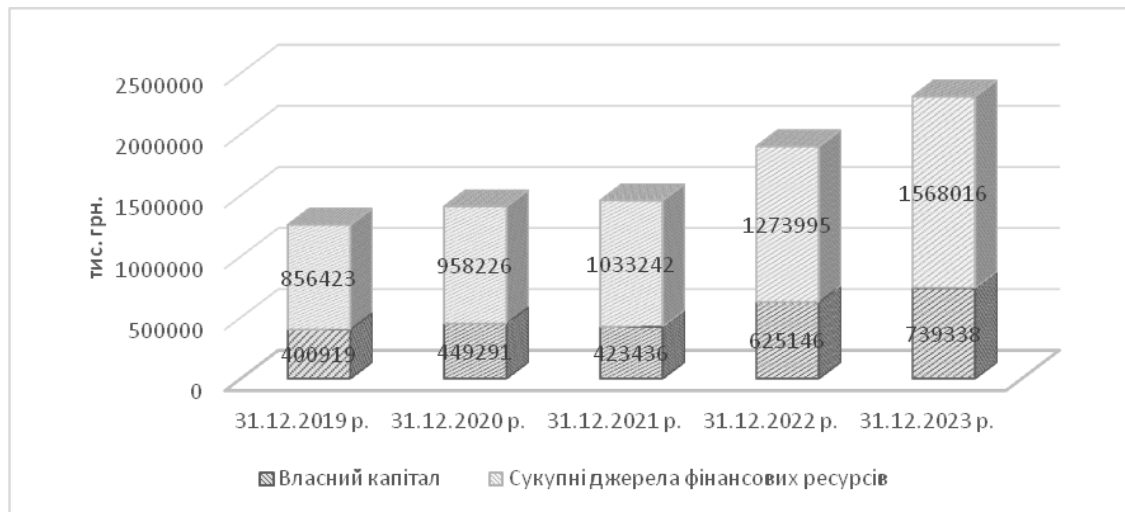

Рис. 2.1. Укрупнена структура фінансових ресурсів ПрАТ у 2019-2023 рр.

Із зображеного на діаграмі можемо констатувати, що така структура фінансових ресурсів характеризується для підприємства типовою уже протягом ряду періодів, адже частка власного капіталу у сукупних джерелах навіть сягає половини, а коливається у діапазоні від 42 % до 48%.

Таке співвідношення у фінансових ресурсах свідчить про недостатню автономність підприємства, його дещо вищу від середньої фінансову залежність від зовнішніх джерел фінансування, а отже, і підвищений рівень прийняття фінансового ризику, що у свою чергу, найочевидніше, свідчить про свідомо обраний варіант фінансової стратегії товариства [38].

В аналітичній таблиці 2.3 детальніше проаналізуємо складові елементи власного капіталу у 2023 р.

Таблиця 2.3

Власний капітал підприємства у 2023 р.*тис. грн.*

Показники	01.01.2023 р.	31.12.2023 р.	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Зареєстрований (пайовий) капітал	15 800	15 800	-	-
у % до власного капіталу	2,53	2,13	-0,40	-15,81
Капітал у дооцінках	-	-	-	-
у % до власного капіталу	-	-	-	-
Додатковий капітал	19 200	19 200	-	-
у % до власного капіталу	3,04	2,60	-0,44	-14,47
Резервний капітал	1 278	1 278	-	-
у % до власного капіталу	0,20	0,17	-0,03	-15,00
Нерозподілений прибуток (не покритий збиток)	588 868	702 060	113 192	19,22
у % до власного капіталу	94,20	95,09	0,89	0,94
Неоплачений капітал	-	-	-	-
у % до власного	-	-	-	-
Вилучений капітал	-	-	-	-
у % до власного	-	-	-	-
Власний капітал	625 146	738 338	113 192	18,11

У результаті розрахунків бачимо, що сума зареєстрованого (пайового) капіталу у сумі 15 млн. 800 тис. грн. протягом року не змінювалася, але на початок року його частка у власному капіталі становила 2,53%, а на кінець року вона становить уже 2,13%, тобто частка в абсолютному вираженні знизилася на 0,4%, а у відносному – 15,81%. А отже, роль «стартового» капіталу у власному є достатньо низькою і продовжує поступово скорочуватися. Зазначена у балансі ПрАТ сума додаткового капіталу 19 200 тис. грн. протягом року теж не змінювалася, але її частка у підсумку на початок року складала 3,04%, а на кінець року відповідно, 2,6%, тобто скоротилася на 0,44 %, а у % в порівнянні із значенням на початок року, – на 14,47%.

Незмінною залишалася і сума резервного капіталу (1млн. 278 тис. грн.), однак його частка у власному капіталі скоротилася від 0,2 % до 0,17 %, або абсолютна зміна на 0,03%, а відносна – на 15%. Акумуляована в балансі сума нерозподіленого прибутку зросла на 113 млн. 192 тис. грн., або на 19,22%., а його

частка, яка на кінець року становить понад 95%, яка зросла від початку періоду в абсолютному вираженні на 0,89%, а у відносному на 0,94%. Оскільки за іншими статтями власного капіталу (капітал у дооцінках, неоплачений капітал, вилучений капітал) у підприємства відсутні будь-які значення, з впевненістю можна стверджувати, що абсолютно весь приріст власного капіталу підприємства за аналізований період відбувся за рахунок приєднання вільного залишку нерозподіленого прибутку. Це й зумовило зазначені вище структурні зрушення у власному капіталі ПрАТ.

У 2022 році товариством прийнято рішення «про збільшення статутного капіталу шляхом розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості за рахунок додаткових внесків» [28]. ПрАТ додатково розмістило 20 млн. простих електронних іменних акцій на загальну суму 800 тис. грн., які повністю були розподілені між акціонерами пропорційно до часток учасників. Це дещо підвищило суму зареєстрованого капіталу. На дату складання звітності за 2023 р., тобто на 31.12.23 р. сума зареєстрованого капіталу підприємства становить 395 млн. голосуючих простих електронних іменних акцій, кожна з яких за ціною 0,04 грн., загальною вартістю 15 млн. 800 тис. грн., які розподілені між сімома акціонерами (власниками) у пропорції, котра відображена на рисунку 2.3.

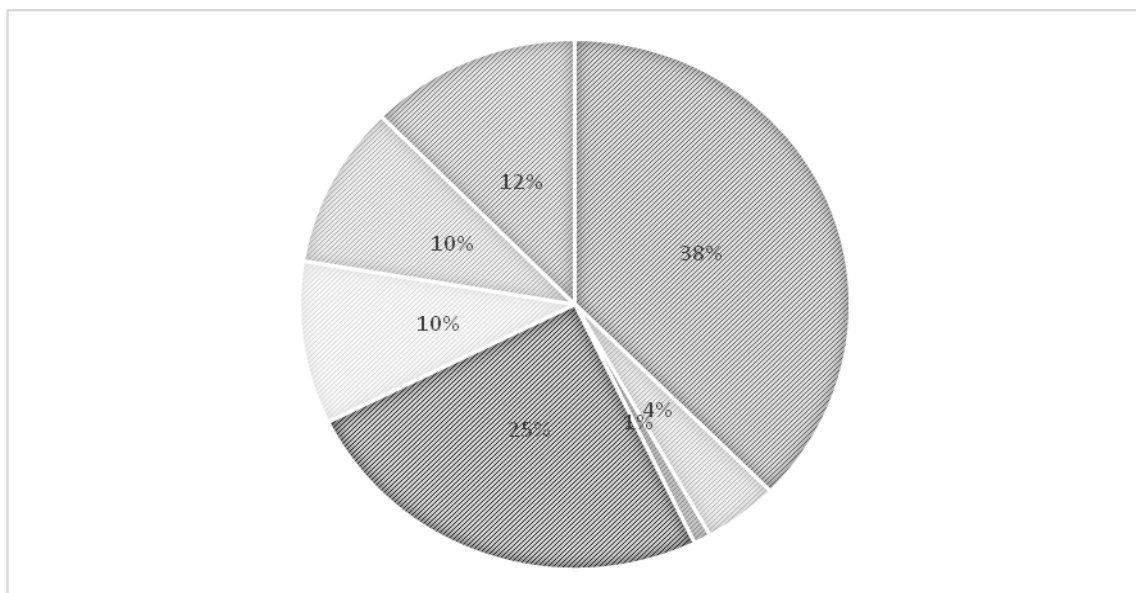

Рис. 2.3. Частки учасників у зареєстрованому капіталі ПрАТ у 2023 р.

Як бачимо із зображеного на рисунку 2.3, частки акціонерів (власників) є нерівномірними. Величина кожної частки коливається від 1% до 37,5%. Тобто, не зважаючи на зростання вартості власного капіталу з 15 млн. грн. до 15 млн 800 тис. грн. змінилася вартість частки кожного учасника, але не змінилася сама його частка. На рисунку 2.4 відобразимо динаміку основних складових фінансових ресурсів підприємства протягом 2019 -2023 рр.

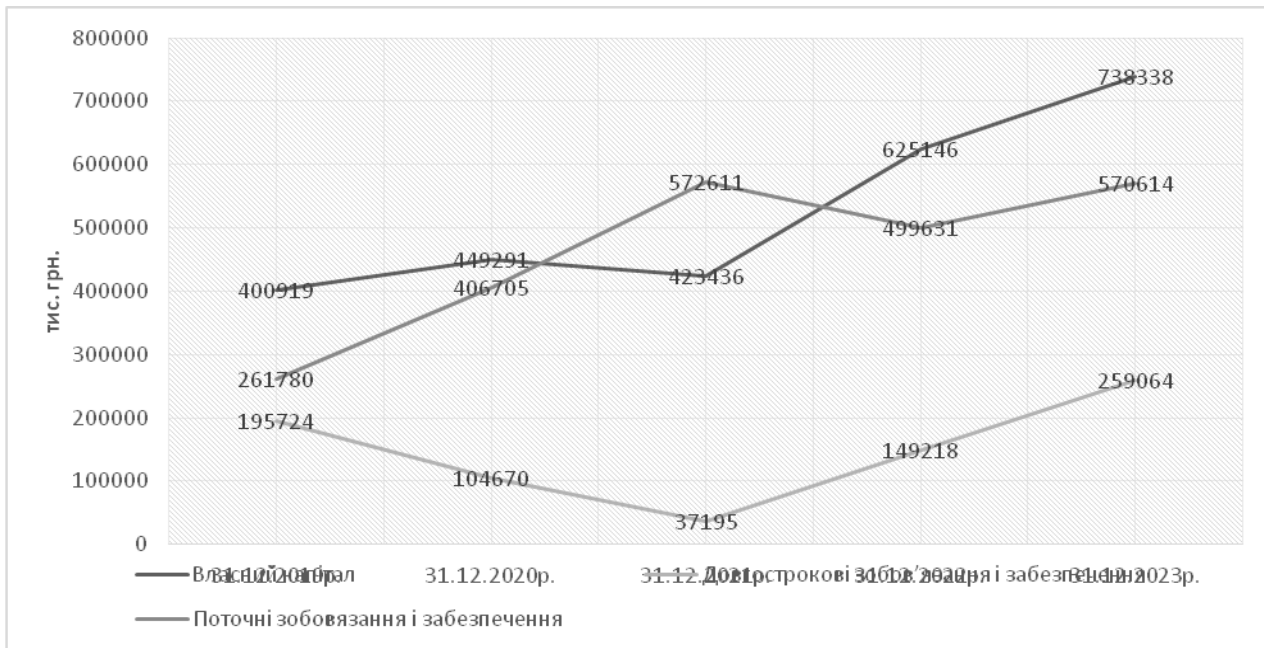

Рис. 2.4. Основні складові фінансових ресурсів ПрАТ у 2019-2023 рр.

На рисунку 2.4 наочно представлено траєкторії зміни основних складових фінансових ресурсів товариства. Усі лінії демонструють загальний тренд до зростання, однак, кожна з них водночас є ламаною лінією, на окремих ділянках якої ми бачимо зміни напрямку траєкторії (стадії росту чергуються із зниженням). Особливу увагу привертає ряд, датований 31.12.2021р., у точці якого спостерігаємо різке зростання поточних зобов'язань і забезпечень до значення 572 млн. 611 тис. грн. при одночасному зниженні довгострокових зобов'язань і забезпечень до його мінімального значення, яке становить 37 млн. 195 тис. грн.

У Примітках до фінансової звітності за 2021 р. ПрАТ розкриває таку інформацію про управління капіталом, котру представлено на рисунку 2.6 (скріншот).

Компанія контролює капітал використовуючи коефіцієнт фінансового важеля, що визначається як співвідношення чистої заборгованості до капіталу та чистої заборгованості. До складу чистої заборгованості включаються кредити та позики, торгова та інша кредиторська заборгованість, за вирахуванням грошових коштів та їх еквівалентів. Капітал включає всі складові капіталу.

	31.12.2021	31.12.2020
Кредити банків (примітка 15)	306 620	281 938
Зобов'язання з оренди (примітка 15)	230	319
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (примітка 16)	162 045	115 503
Інша кредиторська заборгованість (примітка 19)	42 871	13 453
Мінус: грошові кошти та їх еквіваленти (примітка 13)	(11 445)	(10 156)
Чиста заборгованість	500 321	401 057
Власний капітал	423 436	446 644
Власний капітал і чиста заборгованість	923 757	847 701
Коефіцієнт фінансового важеля	54%	47%

Рис. 2.6. Методика розрахунку коефіцієнта фінансового важеля [18]

Тобто підтримка такої структури фінансування є проявом обраної керівництвом стратегії управління капіталом, спрямованої на максимальне задоволення інтересів власників [39; 40].

Наступним кроком доречно проаналізувати сторонні джерела фінансових ресурсів [38]. Відобразимо сторонні фінансові ресурси підприємства у 2023 р. за даними звітності у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Сторонні фінансові ресурси (джерела) у 2023 р.

тис. грн.

Показники	На 01.01.2023р.	На 31.12.2023р.	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	149 218	259 064	109 846	73,61
у % до сторонніх фінансових ресурсів	23,00	31,22	8,23	35,78
Поточні зобов'язання і забезпечення	499 631	570 614	70 983	14, 00
у % до сторонніх фінансових ресурсів	77,00	68,78	-8,23	-10,68
<i>Разом сторонніх фінансових ресурсів</i>	<i>648 849</i>	<i>829 678</i>	<i>180 829</i>	<i>27,87</i>
у % до всіх фінансових ресурсів	50,93	52,91	1,98	3,89
Разом фінансових ресурсів	1 273 995	1 568 016	294 021	23,08

З даних у таблиці видно, що обсяг сторонніх джерел збільшився на 180 млн. 829 тис. грн., або на 27,87%, при цьому їхня частка зросла на кінець року на 1,98% і становить на кінець року майже 53%. У структурі зовнішніх джерел

переважають поточні зобов'язання, які зросли на 70 млн. 983 тис. грн. або на 14% у порівнянні з початком року.

Проте, їхня частка у сторонніх джерелах знизилася на 8,23% і становить 68,78%. Сума довгострокових зобов'язань збільшилася до кінця року на 109 846 тис. грн., або на 73,61%, а їхня частка у сторонніх джерелах зросла на 8,23% і сягає 31,22%.

У загальному обсязі сторонніх довгострокових джерел фінансування левову частку займають довгострокові кредити банків, які за аналізований період зросли майже у 2 рази і становлять на кінець року 230 289 тис. грн., або близько 90% загальної вартості таких джерел. Окрім того, як позитивний момент, слід відзначити скорочення суми відстрочених податкових зобов'язань протягом року на 1 710 тис. грн., або на 5,61% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Довгострокові зобов'язання і забезпечення у 2023 р.

тис. грн.

Показники	На 01.01.2023 р.	На 31.12.2023 р.	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Відстрочені податкові зобов'язання	30 485	28 775	-1 710	-5,61
у % до довгострокових зобов'язань і забезпечень	20,43	11,11	-9,32	-45,63
Довгострокові кредити банків	118 681	230 289	111 608	94,04
у % до довгострокових зобов'язань і забезпечень	79,54	88,89	9,36	11,77
Інші довгострокові зобов'язання	52	0	-52	-100,00
у % до довгострокових зобов'язань і забезпечень	0,03	0	-0,03	-100,00
Усього довгострокових зобов'язань і забезпечень	149 218	259 064	109 846	73,61

У таблиці 2.6 дослідимо зміни у поточних зобов'язаннях і забезпеченнях.

Таблиця 2.6

Поточні зобов'язання та забезпечення у 2023 р.*тис. грн.*

Показники	01.01.2023	31.12.2023	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Поточна кредиторська заборгованість за:				
- довгостроковими зобов'язаннями	191 638	163 071	-28 567	-14,91
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	38,36	28,58	0,75	1,94
- товари, роботи, послуги	163 928	283 137	119 209	72,72
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	32,81	49,62	16,81	51,23
- розрахунками з бюджетом	28 001	10 213	-17 788	-63,53
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	5,60	1,79	-3,81	-68,06
- у тому числі з податку на прибуток	25 069	6 512	-18 557	-74,02
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	5,02	1,14	-3,88	-77,26
- розрахунками зі страхування	3 099	1 986	-1 113	-35,91
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	0,62	0,35	-0,27	-43,89
- розрахунками з оплати праці	12 402	12 798	396	3,19
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	2,48	2,24	-0,24	-9,64
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	15 030	582	-14 448	-96,13
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	3,01	0,10	-2,91	-96,61
Поточні забезпечення	55 916	54 110	-1 806	-3,23
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	11,19	9,48	-1,71	-15,27
Доходи майбутніх періодів	97	-	- 97	-100,00
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	0,02	-	-0,02	-100,00
Інші поточні зобов'язання	29 520	44 717	15 197	51,48
у % до поточних зобов'язань і забезпечень	5,91	7,84	1,93	32,64
Усього поточних зобов'язань і забезпечень	499 631	570 614	70 983	14,21

Серед поточних зобов'язань підприємства відсутні значення за статтею «Короткострокові кредити», а отже при виборі джерел фінансування, підприємство надає перевагу залученню ресурсів на довгостроковій основі.

У структурі поточних зобов'язань на початок року чільне місце належало поточній кредиторській заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, яка на початок року становила понад 38,36%, однак на кінець року її частка

скоротилася на 0,75% і складає 28,85%. Обсяг кредиторської заборгованості такого виду скоротився за рік на 28 млн. 567 тис. грн, або на 14,91%. Станом на кінець року поточні зобов'язання за товари, роботи і послуги зросли на 119 млн 209 тис. грн., або на 72,72%, їхня частка у поточних зобов'язаннях теж зросла на 16,81%. Інші ж елементи поточних зобов'язань, частка яких у загальному обсязі є несуттєвою, на зміну загальної картини формування фінансових ресурсів підприємства істотним чином не вплинули.

Наступним кроком проаналізуємо стан забезпеченості підприємства капіталом і показники його фінансової стійкості. У таблиці 2.7 розрахуємо аналітичні показники капіталу.

Таблиця 2.7

Аналітичні показники капіталу в 2023 р.

тис. грн.

Показники	01.01.2023р.	31.12.2023р.	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Сукупні джерела фінансових ресурсів	1 273 995	1 568 016	294 021	23,08
Основний капітал	774 364	997 402	223 038	28,80
Чиста вартість підприємства	625 146	738 338	113 192	18,11
Робочий капітал	15 523	23 370	7 847	50,55

З проведених розрахунків випливає, що всі абсолютні аналітичні показники капіталу поліпшилися, проте з різною інтенсивністю.

Далі доречно оцінити динаміку показників фінансової стійкості та відносних показників забезпеченості капіталом. Для цього використаємо таблицю 2.8, в якій здійснимо коефіцієнтний аналіз за трьома групами індикаторів. Одержані значення індикаторів неоднозначним чином характеризують фінансову стійкість товариства.

Таблиця 2.8

Показники фінансової стійкості товариства у 2023 р.

Показники	На 01.01.2023р.	На 31.12.2023р.	Абсолютна зміна
<i>Індикатори структури капіталу</i>			
Коефіцієнт автономії	0,49	0,47	-0,02
2. Коефіцієнт співвідношення стороннього і власного капіталу	1,04	1,12	0,08
3. Коефіцієнт довгострокового залучення стороннього капіталу	0,38	0,26	-0,12
4. Коефіцієнт фінансового важеля	0,47	0,54	0,07
<i>Індикатори мобільності та достатності робочого капіталу</i>			
5. Коефіцієнт мобільності власного капіталу	0,02	0,03	0,01
6. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів робочим капіталом	0,03	0,04	0,01
7. Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів робочим капіталом	0,07	1,19	1,12
<i>Індикатори відносної платоспроможності</i>			
8. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,09	0,05	-0,04
9. Коефіцієнт проміжної ліквідності	0,65	0,58	-0,07
10. Коефіцієнт загальної ліквідності	1,19	1,04	-0,15

Так у структурі джерел фінансових ресурсів відбулися зміни на користь сторонніх джерел формування капіталу, про що свідчить зниження коефіцієнта автономності та зростання співвідношення стороннього капіталу до власного, а же ці коефіцієнти є внутрішньо пов'язаними [40]. Це свідчить про зростаючу залежність від зовнішніх джерел, отже про зниження фінансової стійкості. Проте, частка довгострокового позикового капіталу, який використовується на рівні з власним для фінансування діяльності скоротилася [41; 43]. Така оцінка структури джерел повністю узгоджується із сформульованими нами висновками у цьому розділі дещо раніше.

Що стосується показників мобільності та забезпеченості капіталом, то вони дещо поліпшилися, а от платоспроможність підприємства є недостатньою і такою, що погіршилася.

Висновки до розділу 2

1. Об'єктом дослідження є ПрАТ «Тернопільський молокозавод», виробник продукції під торгівельною маркою «Молокія», що входить до десятки кращих підприємств молокопереробної галузі.

2. Організаційно-правова форма підприємства – Приватне акціонерне товариство – визначальним чином впливає на порядок, особливості формування капіталу, визначає мету, організацію та стратегію управління капіталом. Двома основними змістовими блоками цього управління є: управління формуванням капіталу і управління його використанням задля зростання вартості товариства в інтересах власників.

3. З огляду на категорію підприємства відповідно до чинних критеріїв, а саме «велике підприємство, яке становить суспільний інтерес», його облікова система орієнтована на використання чинних у міжнародній практиці стандартів обліку, складання звітності (емітента цінних паперів, фінансової, нефінансової), а також контролю діяльності з дотриманням вимог вітчизняного законодавства.

4. Сформована обліковим забезпеченням інформація про стан і зміни в капіталі є базою для її аналізу. Аналітичне забезпечення управління капіталом полягає у ретельному опрацюванні даних і обґрунтуванні рішень, спрямованих на оптимальне формування і ефективне використання капіталу товариства відповідно до поставленої мети.

5. Ядром капіталу товариства є власний капітал, розмір якого відповідає вимогам. Його складовими є: зареєстрований капітал, розподілений між учасниками; додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток. Впродовж років внаслідок тезаврації прибутку загальна сума власного капіталу неухильно зростає, а частка зареєстрованого капіталу у ньому знижується. Управління капіталом ПрАТ орієнтоване на використання механізму фінансового важеля із залученням зовнішніх джерел фінансування, переважно довгострокових, що відповідає його меті – задоволенню інтересів власників.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ

3.1. Аналіз показників продуктивності й обертання капіталу

Для оцінки успішності процесу використання капіталу аналізують абсолютні та відносні показники результативності діяльності, яка є безпосередньою сферою прикладання капіталу. Про успішність підприємства, яке здійснює виробничу діяльність, можна судити, насамперед, за такими показниками і темпами їхнього росту як, чистий дохід, отриманий від реалізації продукції, та чистий прибуток (збиток) періоду.

Виходячи з економічної природи цих показників, які є стимуляторами, логіка їх розуміння є такою: що більше абсолютне значення показника, який розглядається, тим кращим є результат діяльності, а отже, й використання капіталу.

За даними звітності ПрАТ, розміщеної на офіційному сайті компанії, дослідимо динаміку абсолютних результативних показників діяльності протягом ряду років (рис. 3.1).

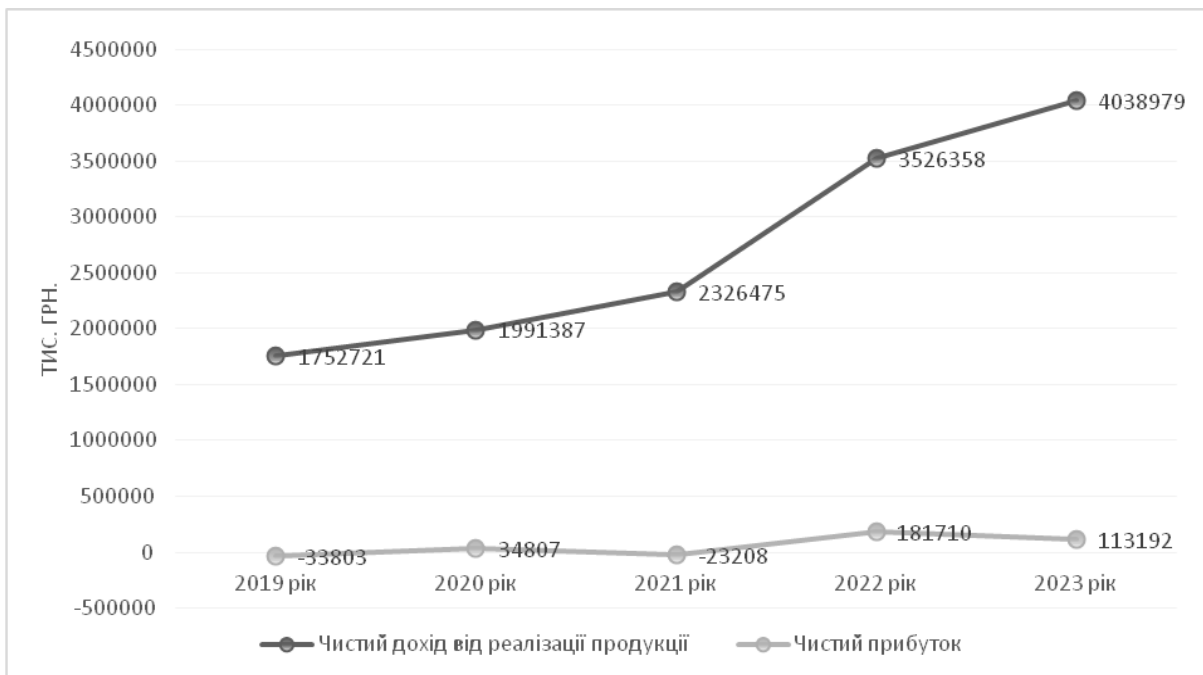

Рис. 3.1. Показники діяльності ПрАТ у 2019 – 2023 рр.

Як свідчить діаграма на рисунку 3.1., розмір чистого доходу від реалізації продукції протягом аналізованого періоду неухильно зростає, у той час, як чистий прибуток не відзначається стабільною динамікою і навіть у 2019 р. і в 2021 р. підприємство досягло від'ємних значень, або збитку. У 2023 р. показник чистого доходу від реалізації продукції зріс проти рівня попереднього року на 512 млн. 621 тис. грн., або на 14,54%, у той час як чистий прибуток підприємства у порівнянні з 2022 р. скоротився на 68 млн. 518 тис. грн., або на 37,71%.

Для більшої наочності отримані значення абсолютних показників зіставляють з обсягами задіяного капіталу. Порівняємо динаміку показників діяльності із зміною обсягу капіталу і сукупної величини задіяних у діяльність фінансових ресурсів у діаграмі на рисунку 3.2.

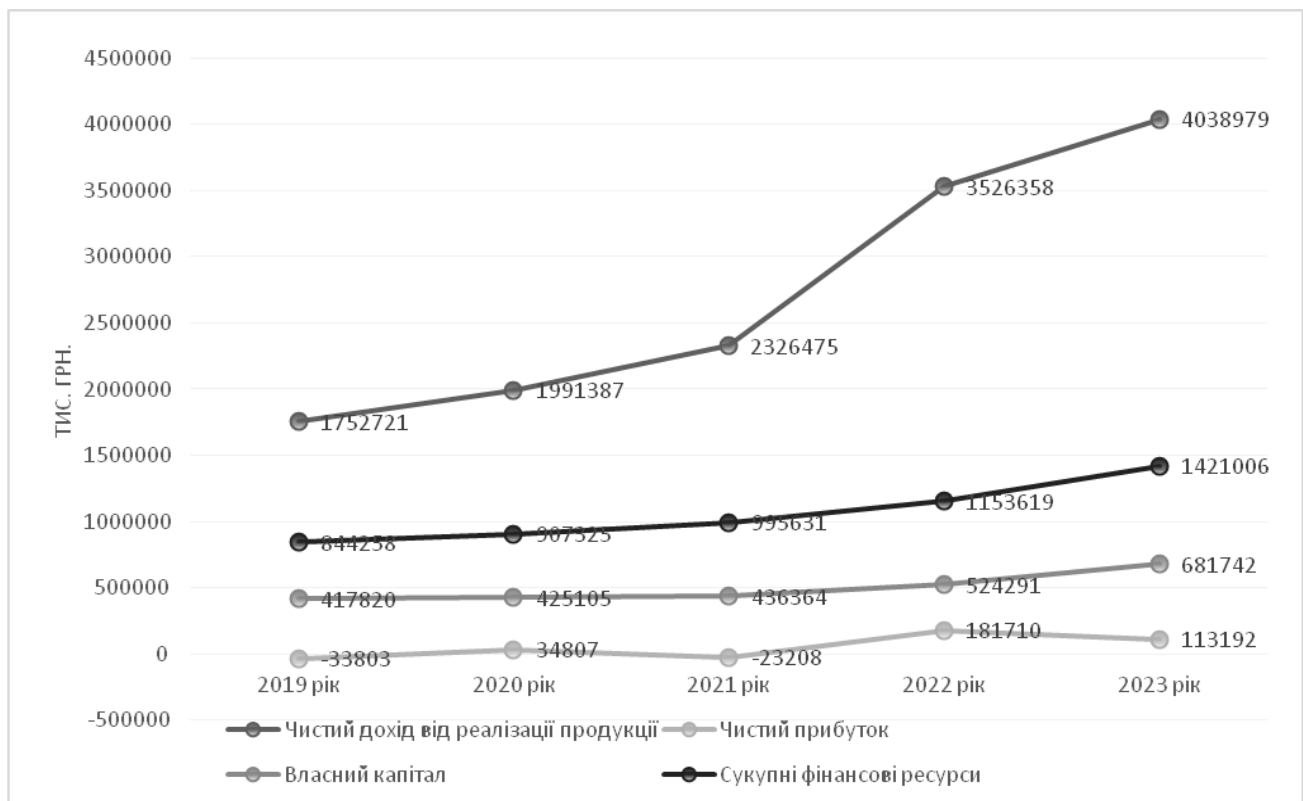

Рис. 3.2. Показники діяльності та капіталу ПрАТ у 2019 – 2023 рр.

З рисунку випливає, що усі зазначені показники, окрім чистого прибутку підприємства демонструють стійку тенденцію до росту.

Дослідимо показники продуктивності або віддачі капіталу товариства за поточний період в аналітичній таблиці 3.1.

Для цього скористаємося такою формулою розрахунку показника:

$$П_{ВК} = \frac{ЧД}{\overline{ВК}}, \text{ де:}$$

$П_{ВК}$ – продуктивність власного капіталу активів, коефіцієнт;

$ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.;

$\overline{ВК}$ – середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.

В подібний спосіб визначимо продуктивність використання сукупного капіталу:

$$П_{СК} = \frac{ЧД}{\overline{СК}}, \text{ де:}$$

$П_{СК}$ – продуктивність сукупного капіталу активів, коефіцієнт;

$ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.;

$\overline{СК}$ – середньорічна вартість сукупного капіталу, тис. грн.

Таблиця 3.1

Продуктивність капіталу ПрАТ у 2022 – 2023 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3 526 358	4 038 979	512 621	14,54
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	524 291	681 672	157 381	30,02
Середньорічна вартість сукупного капіталу	1 153 619	1 421 006	267 387	23,18
Продуктивність власного капіталу, коефіцієнт	6,73	5,93	-0,80	-11,84
Продуктивність сукупного капіталу, коефіцієнт	3,06	2,84	-0,22	-7,19

З розрахунків у табл. 3.1. випливає, що продуктивність власного капіталу у 2023 р. у порівнянні з 2022 р. знизилася на 0,8, або на 11,84 %, що є безумовно небажаним. Продуктивність сукупного капіталу теж знизилася, але на 0,22 пункти, або на 7,19%. Розходження значень отриманих результатів пов'язане з різницею приростів власного і сукупного капіталу, які розміщені у знаменнику дробів показників оцінки, та приросту чистого доходу у чисельнику для обох

показників продуктивності. Все це свідчить про зниження продуктивності власного і сукупного капіталу.

Як зазначалося нами у питанні 1.1., безпосередня сутність капіталу як зростаючої вартості проявляється у процесі його використання або обігу, який зводиться до послідовної зміни його форми (грошова → виробнича → товарна → грошова) на відповідних стадіях кругообігу.

Показники продуктивності капіталу водночас показують частоту їх обертання. Тобто: у попередньому році власний капітал товариства здійснив 6,73 оберти, а у звітному – 5,93 оберти (тобто обертання сповільнилося, або погіршилося); сукупний капітал у попередньому році здійснив 3,06 оберти, а у звітному – 2,84 оберти (теж сповільнилося).

Слід зазначити, що ефективність використання капіталу визначається структурою його інвестування в складові активів підприємства (імобілізовані й мобільні) та інтенсивністю їх використання. Своєю чергою показник продуктивності (обертання) капіталу з одного боку залежить від продуктивності (швидкості обертання) необоротних і оборотних активів, а з іншого – від органічної будови капіталу (його структури, або часток необоротних і оборотних активів у загальній сумі). Що більшу частку в активах підприємства становлять необоротні активи, тим нижчою є їхня продуктивність (коефіцієнт обертання), тим нижчим є коефіцієнт обертання і, відповідно, є вищою середня тривалість одного оборту капіталу. Тобто продуктивність (обертання) капіталу прямо пропорційно залежить від частки оборотних активів у сукупних активах (капіталі) і швидкості їх обертання (продуктивності), що можна відобразити формулою:

$$П_{СК} = ПВ_{ОА} \times К_{ОА}, \text{ де:}$$

$П_{СК}$ – продуктивність (обертання) капіталу, коефіцієнт;

$ПВ_{ОА}$ – частка оборотних активів (коефіцієнт);

$К_{ОА}$ – продуктивність (обертання) оборотних активів, коефіцієнт.

Коефіцієнт обертання оборотних активів визначаємо:

$ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції (тис. грн.);

$\overline{OA}$ – середньорічна вартість оборотних активів (тис. грн.)

Здійснено необхідні розрахунки для з'ясування впливу на обертання капіталу структурних зрушень у цьому і продуктивності оборотних активів в аналітичній таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Обертання капіталу ПрАТ у 2022 – 2023 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3 526 358	4 038 979	512 621	14,54
2. Середньорічна вартість сукупного капіталу, тис. грн.	1 153 619	1 421 006	267 387	23,18
3. Середньорічна вартість оборотного капіталу, тис. грн.	475 608	594 572	118 964	25,01
4. Частка оборотного капіталу у сукупному, коефіцієнт	0,41227	0,41842	0,00614	1,49
5. Коефіцієнт обертання сукупних активів	3,06000	2,84000	-0,220000	-7,19
6. Коефіцієнт обертання оборотного капіталу	7,41442	6,79309	-0,62133	-8,38

З даних таблиці 3.2. випливає, що чистий дохід підприємства зростав на фоні зростання як сукупного капіталу, так і оборотної його складової. Однак, темпи їхнього зростання в обох випадках були вищими за темпи росту доходу, а тому сповільнилося обертання, як сукупного капіталу на 0,22 рази, або на 7,19%, так і оборотного капіталу 0,62 рази, або на 8,38 %.

Вплив чинників на сповільнення обертання сукупного капіталу визначаємо за допомогою прийому елімінування (абсолютних відхилень) :

- вплив зміни структури активів (росту частки оборотних активів) на продуктивність (обертання) сукупних активів: $0,00614 * 7,41442 = 0,04554$ (рази);
- вплив зниження продуктивності (обертання) оборотних активів на продуктивність (обертання) сукупних активів визначаємо: $0,41842 * (-0,62133) = -0,25998$ (рази).

Внаслідок росту частки оборотного капіталу у сукупному капіталі, його обертання зросло на 0,04554 рази, але у результаті сповільнення оборотного

капіталу, коефіцієнт обертання сукупного капіталу знизився на 0,25998 разів. Загалом маємо сповільнення сукупного капіталу, що є небажаним.

Проаналізуємо ефективність використання капіталу за показником тривалості обороту сукупного капіталу товариства у таблиці 3.3., застосувавши формулу:

$$TO_{CK} = \frac{\overline{CK}}{OP_{од}}, \text{ де:}$$

TO_{CK} – тривалість обороту сукупного капіталу, дні;

$\overline{CK}$ – середньорічна вартість капіталу в, тис. грн.;

$OP_{од}$ – одноденний обсяг реалізації, тис. грн.

Таблиця 3.3

Тривалість оборту капіталу ПрАТ 2022 – 2023 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3 526 358	4 038 979	512 621	14,54
Однорічна реалізація продукції, тис. грн.	9795,44	11 219,39	1 423,95	14,54
Середньорічна вартість сукупного капіталу, тис. грн.	1 153 619	1 421 006	267 387	23,18
Середня тривалість оборту сукупного капіталу, дні	117,77	126,66	8,89	7,54

З таблиці 3.3. випливає, що середня тривалість оборту сукупного капіталу зросла на 8,89 днів, або на 7,54 %. Так, якщо попереднього року в середньому один оберт тривав 117,77 днів, то у поточному році він становив 126,66 днів. У попередньому році сукупний капітал здійснив 3,06 оборти, тоді як у поточному році лише 2,84 оборти. Тобто обертання капіталу сповільнилося, що є небажаним. У результаті сповільнення обертання, виникає додаткова потреба у грошах для покриття витрат діяльності, це призводить до залучення боргових ресурсів і зниження суми прибутку. Суму додаткового залучення капіталу визначаємо як: $C_K = (TO_{K1} - TO_{K0}) \times P_{од}$, де:

TO_{K1} – тривалість оборту капіталу у поточному періоді, дні.

TO_{K0} – тривалість оборту капіталу в попередньому періоді, дні.

$P_{од}$ – одноденний обсяг реалізації продукції у поточному періоді.

Отже, внаслідок сповільнення обертання капіталу необхідне додаткове залучення коштів, сума якого становить: $8,89 * 11219,39 = 99740$ (тис. грн.)

3.2. Аналіз показників і чинників рентабельності капіталу

Найбільш показовим індикатором ефективності використання капіталу є показник рентабельності, який демонструє відсоткову значимість суми отриманого фінансового результату на одиницю вкладеного капіталу [42].

В основі показника рентабельності капіталу є коефіцієнт, або дріб, який отриманий діленням суми прибутку (валового, операційного, до оподаткування або чистого прибутку) на суму інвестованих у діяльність ресурсів (капіталу власного або сукупного), який множиться на 100% [48]. Внутрішній економічний зміст кожного показника рентабельності визначається тим, що саме зіставляється у чисельнику і знаменнику дробу в основі цього індикатора [42; 48]. Для оцінки ефективності капіталу доцільно обрати такі показники рентабельності, які саме й показують віддачу на вкладений капітал.

Тому у таблиці 3.4 проаналізуємо ефективність використання капіталу за такими важливих індикаторами, як рентабельність власного капіталу і рентабельність сукупного капіталу.

Таблиця 3.4

Рентабельність капіталу ПрАТ у 2022 – 2023 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
Чистий прибуток, тис. грн.	181 710	113 710	-68 000	-37,42
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	524 291	681 672	157 381	30,02
Середньорічна вартість сукупного капіталу	1 153 619	1 421 006	267 387	23,18
Рентабельність власного капіталу, %	34,66	16,68	-17,98	-51,87
Рентабельність сукупного капіталу, %	15,75	8,00	-7,75	-49,20

Розрахунок рентабельності сукупного капіталу:

$$P_K = \frac{\text{ЧП}}{\overline{K}} \times 100\%, \text{ де:}$$

$P_{СК}$ – рентабельність сукупного капіталу, %;

ЧП – чистий прибуток, тис. грн.;

$\overline{K}$ – середньорічна вартість сукупного капіталу, тис. грн.

Розрахунок рентабельності власного капіталу:

$$P_{ВК} = \frac{\text{ЧП}}{\overline{ВК}} \times 100\%, \text{ де:}$$

$P_{ВК}$ – рентабельність власного капіталу, %;

ЧП – чистий прибуток, тис. грн.;

$\overline{ВК}$ – середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.

Як бачимо, рентабельність власного капіталу підприємства за аналізований період знизилася в абсолютному вираженні на 17,98 %, а у відносному – на 51,87%. Рентабельність сукупного капіталу також знизилася: в абсолютному вираженні на 7,75%, а у відносному – на 49,20 %.

Причиною цього є різке зниження чистого прибутку у поточному році проти минулорічного на 157 381 тис. грн., або на 37,42%. Тобто, ефективність використання капіталу товариства за двома критеріями знизилася.

Відомо, що коефіцієнт рентабельності власного капіталу (РВК) розраховується як відношення прибутку (ЧП) до середнього річного обсягу власного капіталу(ВК).

$$РВК = \frac{\text{Чп}}{\overline{Вк}} * 100\%$$

Для одержання нової моделі чисельник і знаменник вихідної формули множать на чистий дохід від реалізації продукції (ВР), і на величину сукупного капіталу (СК). Рентабельність власного капіталу вже дорівнює добутку трьох чинників: прибутковості реалізації (Р), оборотності сукупного авансованого капіталу (ОСК) та коефіцієнта фінансової фінансового важеля (КФЗ).

$$РВК = P(\%) * ОСК * КФЗ$$

Для з'ясування причин і факторів, які зумовили зниження рентабельності власного капіталу, в аналітичній таблиці 3.5. Оскільки зв'язок між рентабельністю власного капіталу і чинниками впливу прямий, то на зниженні рентабельності власного капіталу негативним чином позначилися усі відомі нам чинники: прибутковість реалізації, оборотність авансованого капіталу і фінансова структура, або співвідношення джерел фінансування діяльності.

Таблиця 3.5

Рентабельність капіталу ПрАТ у 2022 – 2023 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	Динаміка	
			абсолютна	відносна, %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3 526 358	4 038 979	512 621	14,54
Чистий прибуток, тис. грн.	181 710	113 710	-68 000	-37,42
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	524 291	681 672	157 381	30,02
Середньорічна вартість сукупного капіталу, тис. грн.	1 153 619	1 421 006	267 387	23,18
Рентабельність власного капіталу, %	34,66	16,68	-17,98	-51,87
Прибутковість реалізації, %	5,15	2,82	-2,34	-45,36
Обертання капіталу, коефіцієнт	3,06	2,84	-0,21	-0,07
Координація сукупного і власного капіталу, коефіцієнт	2,20	2,08	-0,12	-5,26

Кількісну величину впливу чинників на результативний показник визначимо способом ланцюгових підстановок у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Чинниковий аналіз рентабельності власного капіталу

№ роз-рахунку	Рентабельність реалізації продукції	Обертання сукупних активів	Координація капіталу	Рентабельність власного капіталу	Розрахунок впливу чинників	Результат впливу
0	5,15	3,06	2,20	34,66	-	-
1	2,82	3,06	2,20	18,98	18,98-34,66	-15,68
2	2,82	2,84	2,20	17,62	17,62-18,98	-1,36
3	2,82	2,84	2,08	16,68	16,68-17,62	-0,94

Отже, зниження рентабельності власного капіталу на 17,98% зумовлене сукупним негативним впливом усіх чинників його формування, а саме: внаслідок

зниження прибутковості реалізації продукції на 2, 34 %, рентабельність власного капіталу скоротилася на 15, 68%; через сповільнення обертання сукупного капіталу на 0,21 пункти, рентабельність власного капіталу знизилася на 1, 36%; внаслідок змін у структурі фінансових ресурсів, рентабельність власного капіталу знизилася на 0,94%. Тобто, основним напрямком пошуку причин зниження рентабельності власного капіталу підприємства є дослідження процесів формування фінансових результатів протягом аналізованого періоду. Тому необхідно приділити детальнішу увагу інформації у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Фінансові результати у 2022-2023 рр.

(тис. грн.)

Показники	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції	3 526 358	4 038 979	512 621	14,54
Собівартість реалізованої продукції	2870720	3 480 057	609 337	21,23
Валовий прибуток (збиток)	655 638	558 922	-96 716	-14,75
Фінансовий результат від операційної діяльності	338 695	186 461	-152 234	-44,95
Доходи від іншої діяльності	155	2 029	1 874	1209,03
Витрати від іншої діяльності	100 866	43 411	-57 455	-56,96
Фінансовий результат до оподаткування	237 984	145 079	-92 905	-39,04
Податок на прибуток	-56 274	-31 887	24 387	-43,34
Чистий прибуток (збиток)	181 710	113 710	-68 000	-37,42
Собівартість реалізованої продукції/Чистий дохід від реалізації продукції	0,81408	0,86162	0,04754	5,84
Чистий прибуток /Чистий дохід від реалізації продукції	0,05153	0,02815	-0,02338	-45,36
Фінансовий результат до оподаткування / Чистий дохід від реалізації продукції	0,06749	0,03592	-0,03157	-46,78
Фінансовий результат від операційної діяльності/ Чистий дохід від реалізації продукції	0,09605	0,04617	-0,04988	-51,93
Валовий прибуток / Чистий дохід від реалізації продукції	0,18592	0,13838	-0,04754	-25,57
Чистий прибуток / Фінансовий результат до оподаткування	0,76354	0,78378	0,02024	2,65

Отже, усі якісні показники свідчать про погіршення результативності: зросла витратомісткість операційної діяльності, знизилася показники маржі

прибутку до оподаткування і після. І тільки дуже несуттєво покращилося співвідношення між чистим прибутком і заробленим до оподаткування.

Хоча ПрАТ не виходить на ринок з акціями, все ж певний інтерес становить рівень прибутковості акцій. Так, у 2021 р. сума прибутку на 1 акцію становила 0,47566350 тис. грн, а у 2022 р. лише 0,28656200 тис. грн., або знизилася на 0,1891015 тис. грн. (на 47,57%).

Висновки до розділу 3

1. Про ефективність управління використанням капіталу можна судити за рівнем і динамікою ключових фінансових показників підприємства, зокрема тих, що відображаються у його фінансовій звітності. Основними абсолютними оціночними показниками результативності підприємства, яке займається виробничою діяльністю, є сума чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та чистого прибутку. Однак, самі абсолютні значення цих показників, і навіть виявлені тенденції їхньої зміни, не є достатньо інформативними.

2. Значно більшою інформативністю відзначаються аналітичні показники, які характеризують інтенсивність, продуктивність та прибутковість капіталу, інвестованого в діяльність товариства, у тому числі власниками.

3. У ході розкриття теми нашого дослідження нами висвітлено методику аналізу ефективності використання капіталу із застосуванням таких індикаторів як продуктивність використання, оборотність, рентабельність капіталу та прибутковість акцій.

4. Для одержання аналітичних результатів і формулювання висновків нами застосовано такі традиційні прийоми фінансового аналізу, як: горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний, факторний аналіз, ряди динаміки, абсолютні та відносні відхилення, табличні і графічні методи представлення та візуалізації даних.

ВИСНОВКИ

Капітал підприємства є важливою економічною категорією, яка окреслює систему фінансових відносин з приводу формування і використання його фінансових ресурсів. Основною сутнісною характеристикою капіталу у загальнонауковому аспекті є його здатність до самозростання, тобто приносити певний додатковий дохід. Нарощення вкладеного у діяльність капіталу відбувається через кругообіг у процесі економічної діяльності, який полягає у послідовному його переході стадіями обігу (грошова – виробнича – товарна – грошова), при чому вихідна і заключна точки цього оберту відрізняються на певну вартісну величину.

Управління капіталом є цілеспрямованою інтелектуальною діяльністю, сенс якої полягає у керуючому впливі на процеси, які відбуваються у ході формування і використання капіталу з метою підтримання її у межах певних параметрів відповідно до наперед визначеної мети і завдань підприємства. У той же час управління капіталом є системою, або сукупністю таких елементів як : суб'єкт і об'єкт управління; нормативно-правове забезпечення; організаційне забезпечення; фінансове забезпечення (відносини, інструменти і методи); інформаційне (у тому числі обліково-аналітичне) забезпечення, які взаємодіють за певними принципами задля реалізації поставленої мети.

Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом є визначальною складовою інформаційного забезпечення загалом, яка покликана сприяти підготовці варіантів управлінських рішень на основі всього спектру доступної інформації про стан об'єкта та його зовнішнього середовища. Його складовими елементами є: дані первинного обліку, аналітичних і синтетичних регістрів, показники фінансової звітності; інформація з внутрішніх джерел необлікового характеру; фінансових планів та прогнозів; матеріали внутрішнього фінансового контролю і аудиту; доречна для аналізу інформація зовнішнього походження.

Об'єктом дослідження є ПрАТ «Тернопільський молокозавод», виробник продукції під торгівельною маркою «Молокія», що входить до десятки кращих

підприємств молокопереробної галузі. Організаційно-правова форма підприємства – Приватне акціонерне товариство – визначальним чином впливає на порядок, особливості формування капіталу підприємства, визначає мету, організацію та стратегію управління капіталом. Двома основними змістовими блоками цього управління є: управління формуванням капіталу і управління його використанням задля зростання вартості товариства в інтересах власників.

З огляду на категорію підприємства відповідно до чинних критеріїв, а саме «велике підприємство, яке становить суспільний інтерес», його облікова система орієнтована на використання чинних у міжнародній практиці стандартів обліку, складання звітності (емітента цінних паперів, фінансової, нефінансової), а також контролю діяльності з дотриманням вимог вітчизняного законодавства.

Сформована обліковим забезпеченням інформація про стан і зміни в капіталі є базою для її аналізу. Аналітичне забезпечення управління капіталом полягає у ретельному опрацюванні даних і обґрунтуванні рішень, спрямованих на оптимальне формування і ефективне використання капіталу товариства відповідно до поставленої мети.

У результаті аналізу стану капіталу виявлено, що:

Ядром капіталу товариства є власний капітал, розмір якого відповідає вимогам. Його складовими є: зареєстрований капітал, розподілений між учасниками; додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток. Впродовж років внаслідок тезаврації прибутку і додаткового капіталу сума власного капіталу неухильно зростає, а частка зареєстрованого капіталу у ньому знижується.

Управління капіталом ПрАТ орієнтоване на використання механізму фінансового важеля із залучення зовнішніх джерел фінансування, переважно довгострокових, що відповідає його меті – задоволенню інтересів власників.

Про ефективність управління використанням капіталу можна судити за рівнем і динамікою ключових фінансових показників підприємства, зокрема тих, що відображаються у його фінансовій звітності. Основними абсолютними оціночними показниками результативності підприємства, яке займається

виробничою діяльністю, є сума чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та чистого прибутку. Однак, самі по собі абсолютні значення цих показників, і навіть виявлені тенденції їхньої зміни, не є достатньо інформативними. Значно більшою інформативністю відзначаються аналітичні показники, які характеризують інтенсивність, продуктивність та прибутковість капіталу, інвестованого в діяльність товариства, у тому числі власниками.

У ході розкриття теми дослідження нами висвітлено методику аналізу ефективності використання капіталу із застосуванням таких індикаторів як продуктивність використання, оборотність, рентабельність капіталу та прибутковість акцій.

Для одержання аналітичних результатів і формулювання висновків нами застосовано традиційні прийоми фінансового аналізу, табличні й графічні методи представлення та візуалізації даних. З проведеного у ході дослідження за темою роботи фінансового аналізу випливає, що переважна більшість проаналізованих показників свідчить про зниження ефективності використання сукупного і власного капіталу, а отже, і про рівень його керованості.

Водночас не варто ігнорувати об'єктивні обставини в державі, які не можуть не позначити на діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Найбільш суттєвими чинниками впливу на діяльність ПрАТ є складна макроекономічна ситуація; триваючий воєнний стан; нестабільність сировинних, товарних, валютних ринків і ринків капіталу; залежність від сировинної бази; низька економічна активність працездатного населення і брак кваліфікованих працівників; несприятливий інвестиційний клімат; інфляційні процеси; зміни в податковій політиці; низька платоспроможність партнерів і покупців; накопичення невирішених соціальних проблем; загрози руйнування і знищення майна та інші форс-мажорні події.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безкоровайна Л.В. Особливості обліку власного капіталу на підприємствах. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 950—954.
2. Білоусов М. О. Генезис категорії «капітал»: економічна та облікова інтерпретація. Вісник Житомирського держ. технол. ун-ту. Сер. Економічні науки. 2011. № 1 (55). С. 18–26.
3. Бланк И. А. Управление капиталом : учебн. курс. К. : Изд-во «Ника-Центр», «Эльга», 2004. 576 с.
4. Бланк И.А. Управление использованием капитала. К.: Ника-Центр, 2000. 656 с.
5. Бланк И.А. Управление формированием капитала. К.: Ника-Центр, 2008. 512 с.
6. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. К. Ельга. 2008. 724 с.
7. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування). Тернопіль : Осадца Ю.В., 2022. 208 с.
8. Бруханський Р. Ф. Параметри розвитку корпоративної стратегічної обліково-аналітичної системи підприємства. Облік і фінанси. №1 (87). 2020. С. 13-19.
9. Бруханський Р. Ф., Пуцентейло П. Р., Ярошук О. В. Методичні рекомендації з підготовки, оформлення, захисту та оцінювання кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Бізнес-аналітика та управління інноваційними системами». Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 85 с.
10. Бруханський Р. Ф., Спільник І. В. Цифровий облік: поняття, витоки та актуальний дискурс. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2020. Випуск 3-4. С. 7-20.

11. Господарський кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
12. Жук В. М. Стандартизація обліку капіталу в контексті інституційних змін. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2013. № 2. С. 52-55.
13. Забчук В. Інформаційне забезпечення системи обліку і звітності підприємства. Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 84-86.
14. Загальні методичні рекомендації з підготовки, оформлення, захисту та оцінювання кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 83 с.
15. Загородній А. Г., Партин Г. О. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту підприємства: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. 248 с.
16. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / За ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: „Економічна думка”, 2007. 233 с.
17. Капітал. Українська Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. (Wikipedia: The Free Encyclopedia) URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB>
18. Капітал / М. Г. Чумаченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Т. 12. 2001–2024.
19. Коваль Л. В., Горбатюк В.В. Власний капітал: облік та представлення в звітності в контексті національних та міжнародних стандартів. Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 310-318.

20. Ламанов С. В. Система завдань управління капіталом підприємства. Управління розвитком. 2011. № 1(98). С. 155–158.
21. Ларінова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства. Modeling the development of the economic systems. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-20> URL : <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/download/230/207/513>
22. Лубкей Н. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2019. Т. 1. № 1. С. 38–45.
23. Лучко М. Р., Бенько І. Д. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами.. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2016. 360 с.
24. Любохинець Л.С., Мейш А.В., Касько В.О. Історичні віхи дослідження сутності поняття капіталу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (13) 2018. С. 3-9.
25. Мамченко М. М. Теоретичні підходи до визначення сутності капіталу в економічній думці середини хviii – початку хix ст. Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ Наукові праці МАУП, 2011, Вип. 3(30), с. 129–133.
26. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Том I, стор. 1-784 // К. Маркс і Ф. Енгельс. Повне зібрання творів. 50 тт. Київ, 1958-1985. (переклад з 2-го російського видання). Т. 23. 1965. 847 с. : іл.
27. Молокія. Українська Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. (Wikipedia: The Free Encyclopedia) URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%96%D1%8F#cite_note-1
28. Офіційний веб-сайт ПрАТ «Тернопільський молокозавод» URL : <https://pjsc.molokija.com/ua/>
29. Пармаклі Д.М., Філіппова С.В., Добрянська Н.А., Історія економічних вчень: Навчальний посібник. Одеса, 2018. 113 с. DOI 10.5281/zenodo.2600825 2018.

30. Податковий кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
31. Про акціонерні товариства. Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
32. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
33. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності. Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text>.
34. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (зі змінами та доповненнями) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
35. Про затвердження Змін до деяких національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Мінфін України; Наказ від 07.11.2023 № 624 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2010-23#Text>
36. Сабліна Н. В. Управління капіталом підприємства. URL : http://home-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/12920/1/1_tezi_Sablina.PDF
37. Смирна О. В., Ізмайлова Н. В. Сучасний стан та проблеми формування капіталу українських підприємств в умовах кризових явищ. Ефективна економіка. 2022. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/94.pdf
38. Спільник І. В. Аналіз власного капіталу підприємства за даними фінансової звітності. Актуальні проблеми теорії і практики бухгалтерського обліку, аудиту, аналізу й оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 14 грудня 2016 р., (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2016. С. 136-138.

39. Спільник І. В. Аналіз економічної доданої вартості підприємства. Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу і статистики ТНЕУ. Тернопіль: Економічна думка, 2012. Випуск 12. Ч.4. С. 70-74.
40. Спільник І. В., Загородна О.М. Аналітичне забезпечення управління власним капіталом. Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу і статистики ТНЕУ. Тернопіль: Економічна думка, 2011. Випуск 9, Ч.2. С. 370-379.
41. Спільник І. В., Шеремета М.Й. Основні положення аналізу та аудиту власного капіталу акціонерного товариства. Наукові записки. Збірник наукових праць викладачів і аспірантів кафедри економічного аналізу. Тернопіль. ТАНГ, 2000. С. 49-53.
42. Спільник І. В., Шупа Л. Факторне моделювання та аналіз рентабельності власного капіталу. Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу і статистики ТНЕУ. Тернопіль: Економічна думка, 2012. Випуск 11. Ч.3. С. 55-59.
43. Спільник І. В. Аналіз фінансової діяльності фірми. Наукові записки. Тернопіль. «Економічна думка». 2006. Випуск 16. С. 78-82.
44. Спільник Ірина, Кравчук Володимир. Капітал підприємства: суть, завдання управління та аналізу. Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки і бізнесу: матеріали XIV Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 14 листопада 2023 р.]. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2024. _ с. С._
45. Чемчикаленко Р.А., Майборода О.Є., Люткіна А.В. Оцінка ефективності управління активами та пасивами підприємства. Економіка і суспільство. 2017. Вип. №11. С. 485–489.
46. Чорна Н., Вандяк А. Моделі корпоративного управління. Наука і бізнес: проблеми, перспективи та інновації в умовах воєнного стану: матеріали X Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 10 листопада 2022р.] Тернопіль: Вектор, 2022.
47. Чорна Н. Менеджмент в умовах цифровізації економіки. Перспективи

розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Тернопіль, 20 травня 2020 р.]. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2020. С. 100 – 101.

48. Шкарабан С.І., Спільник І.В., Шеремета М.Й. Фінансовий аналіз. Навч.-метод. комплекс дисципліни (для студентів напряму підготовки “Фінанси і кредит”). Тернопіль: Видавництво ТНЕУ «Економічна думка», 2009. 252 с.

49. Яремко І. Й. «Обліково-аналітичне забезпечення як інструментарій управління економічним розвитком підприємства». *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, Вип. 6, Грудень 2022, doi:10.54929/2786-5738-2022-6-09-02.

АНОТАЦІЯ

Кравчук Володимир. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства. Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування», освітньо-професійна програма «Бізнес-аналітика та управління інноваційними системами». Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2024.

У роботі розглядаються питання сутності капіталу та його ролі у діяльності підприємства. Розкрито зміст обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом. Висвітлено організаційно-правові засади формування та обліку капіталу Приватного акціонерного товариства «Тернопільський молокозавод». За даними оприлюдненої звітності товариства викладено методiku аналізу формування та використання його капіталу.

ANOTATION

Kravchuk Volodymyr. Accounting and analytical support for enterprise capital management. Manuscript.

Research for obtaining a master's degree in the specialty 071 "Accounting and taxation", educational and professional program "Business analytics and management of innovative systems" educational and professional program. West Ukrainian National University. Ternopil, 2024.

The work examines the issues of the essence of capital and its role in the activities of the enterprise.. The content of accounting and analytical support for capital management is disclosed. The organizational and legal foundations of the formation and accounting of the capital of the Private Joint-Stock Company «Ternopil Dairy Plant» are highlighted. According to the published reporting of the company, the methodology for analyzing the formation and use of its capital is outlined.